

BARTŁOMIEJ KRUPOWICZ*

SPRAWY Z UDZIAŁEM KONSUMENTÓW
ORAZ ZBIEG POSTĘPOWANIA ODRĘBNEGO
W TYCH SPRAWACH Z INNYMI
POSTĘPOWANIAMI ODRĘBNYMI

I. WSTĘP

W dniu 9 marca 2023 r. polski ustawodawca zdecydował się wzbogacić system postępowania cywilnego o kolejne postępowanie odrębne w ramach regulowanego w kodeksie postępowania cywilnego¹ trybu procesowego postępowania rozpoznawczego. Tego dnia uchwalono bowiem ustawę o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw², która weszła w życie 1 lipca 2023 r. Wówczas w części pierwszej, księdze pierwszej, tytule siódmym kodeksu postępowania cywilnego pojawił się nowy dział IIb: „Postępowanie z udziałem konsumentów”. Jest to już dwudzieste postępowanie odrębne, które zagości w kodeksie postępowania cywilnego, a tym samym w polskich sądach. Nietrudno zauważyć, że poczynania polskiego legislatora kontynuują zapoczątkowane już dawniej zjawisko, które określić można mianem inflacji postępowań odrębnych. Zjawisko to dostrzegane jest w piśmiennictwie i podlega negatywnej ocenie³. Wydaje się, że nowelizacja wpisuje się tym samym w ogólny trend raczej niskiej jakości polskiej legislacji.

* Autor jest doktorantem w Szkole Doktorskiej Nauk Społecznych Uniwersytetu Jagiellońskiego w dyscyplinie nauki prawne; ORCID: 0000-0001-5946-9979.

¹ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. — Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1550 ze zm.); dalej: k.p.c.

² Ustawa z dnia 9 marca 2023 r. o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego i niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 614); dalej: ustawa z 9 marca 2023 r.

³ Np. A. Machnikowska (w:) *System postępowania cywilnego*, t. 6, pod red. A. Machnikowskiej, Warszawa 2022, s. 39; S. Cieślak (w:) *System prawa procesowego cywilnego*, t. II, cz. 3, pod red. S. Cieślaka, Warszawa 2023,

W doktrynie odnotowano już dawniej istotny koniunkturalizm ustawodawcy w zakresie kreowania postępowań odrębnych ze względu na aktualne trendy społeczne, gospodarcze i polityczne⁴. W kontekście prowadzonych rozważań warto zwłaszcza zwrócić uwagę na trafne także dzisiaj spostrzeżenie T. Erecińskiego, który wskazał na „brak jednolitych założeń”, które miałyby stanowić oś zmian postępowań odrębnych⁵. Nie zwalnia to jednak od obowiązku przyjrzenia się wprowadzanej przez ustawodawcę regulacji, gdyż zaczyna ona już kształtować przymusową realizację praw i obowiązków rzeszy polskich konsumentów i przedsiębiorców, dla których wspomniane postępowanie odrębne jest przewidziane.

Nowe postępowanie odrębne obejmuje trzy stosunkowo krótkie artykuły (art. 458¹⁴–458¹⁶ k.p.c.). Mylny byłby jednak wniosek, że ze zwięzłością materiału normatywnego nie wiąże się występowanie określonych kontrowersyjnych kwestii prawnych. Wręcz przeciwnie, na tle projektowanego postępowania odrębnego wskazać można — jak się wydaje — dwa zasadnicze problemy, co do których należy zająć stanowisko, a które póki co nie zostały w piśmiennictwie szerzej omówione. Mowa tu o ogólnej kwalifikacji postępowania konsumenckiego jako postępowania odrębnego i rodzaju dochodzonych w nim roszczeń, a także stosunku postępowania odrębnego z udziałem konsumentów do innych postępowań odrębnych. Należy przy tym mieć na względzie, że artykuł dotyczy regulacji, która niedawno weszła w życie. Nie można przeto wykluczyć, że praktyka sądowa wskaże na nierozpoznane dotychczas problemy.

Ze względu na cel niniejszego opracowania na marginesie pozostawić można ocenę możliwości podwyższenia zasądzanych od przedsiębiorcy kosztów (art. 458¹⁶ k.p.c.)⁶. Poza dostrzeżonym już w piśmiennictwie ryzykiem naruszenia konstytucyjnego prawa do sądu (art. 45 ust. 1 Konstytucji RP)⁷ i wiążącej się z tym zasady „równości broni”⁸, dające się wywieść z art. 458¹⁶ k.p.c. zagadnienia nie wydają się rodzić zbyt wiele wątpliwości. Treść przepisu jest czytelna. Wskazanemu przepisowi poświęcona zostanie jedyna krótka uwaga na kanwie odpowiadającego mu art. 458¹² k.p.c. w sprawach gospodarczych.

s. 164–165; T. Ereciński: *O uwarunkowaniach, potrzebie oraz zakresie nowego kodeksu postępowania cywilnego*, Polski Proces Cywilny 2010, nr 1, s. 18; K. Weitz: *Czy nowa kodyfikacja postępowania cywilnego?*, Państwo i Prawo 2007, z. 3, s. 25.

⁴ A. Machnikowska (w:) *System...*, *op. cit.*, s. 11; T. Ereciński: *Postępowania odrębne de lege lata i de lege ferenda* (w:) *Ewolucja postępowania cywilnego wobec przemian politycznych, społecznych i gospodarczych. Materiały konferencyjne Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr Postępowania Cywilnego. Szczecin–Niechorze 28–30.09.2007*, pod red. H. Doleckiego, K. Flagi-Gieruszyńskiej, Warszawa 2009, s. 6.

⁵ T. Ereciński: *Postępowania odrębne...*, *op. cit.*, s. 6.

⁶ Szerzej zajmuje się kwestią kosztów M. Strus-Wołos: *Postępowanie odrębne z udziałem konsumentów — czy potrzebne jest procesowe wzmocnienie ochrony konsumenta?*, Polski Proces Cywilny 2023, nr 2, s. 290–291.

⁷ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm. i sprost.).

⁸ W ten sposób J. Gołaczyński: *Kodeks postępowania cywilnego. Nowelizacja z 9.03.2023. Komentarz. Linia orzecznicza*, Warszawa 2023, komentarz do art. 458¹⁶, pkt 2; A. Mendrek: *Postępowanie odrębne z udziałem konsumentów — uwagi w świetle projektowanych zmian Kodeksu postępowania cywilnego*, Monitor Prawniczy 2022, nr 8, s. 416; J. Derlatka: *Postępowanie z udziałem konsumentów — zagadnienia wybrane*, Monitor Prawniczy 2023, nr 8, s. 553.

Wskazane uprzednio dwa zagadnienia powinny pozwolić na udzielenie odpowiedzi na pytanie o celowość wyróżniania kolejnego postępowania odrębnego. W literaturze prawa procesowego cywilnego zgodnie twierdzi się, że zabieg taki nie jest niezbędny, o ile požądane przez ustawodawcę zmiany można wkomponować w ogólne przepisy o procesie⁹. Czy w przypadku uczestnictwa w procesie konsumenta rzeczywiście niezbędne było kreowanie postępowania odrębnego? Temu zagadnieniu należy się przyjrzeć na końcu niniejszego artykułu, podsumowując przeprowadzoną analizę.

Literatura wykorzystana w prezentowanym tekście musi być — z natury rzeczy — skromna. Komentowana nowelizacja kodeksu postępowania cywilnego obowiązuje od niedawna i doczekała się zaledwie kilku bardzo ogólnych opracowań o charakterze komentarzowym oraz artykułów, które zostaną powołane w odpowiednich miejscach. Obrót konsumencki w życiu społecznym odgrywa jednak, jak powszechnie wiadomo, niezwykle istotną rolę. Pozwala to autorowi żywić nadzieję, że niniejszy tekst będzie mieć znaczenie nie tylko akademickie, lecz także praktyczne.

II. POSTĘPOWANIE Z UDZIAŁEM KONSUMENTÓW POSTĘPOWANIEM ODRĘBNYM? POJĘCIE ROSZCZENIA Z ART. 458¹⁴ § 1 K.P.C.

Tytuł niniejszego punktu może dziwić i wydawać się kontrowersyjny. Ustawodawca przecież wyraźnie przyporządkował art. 458¹⁴–458¹⁶ k.p.c. do tytułu VII w księdze poświęconej procesowi, który to tytuł brzmi „Postępowania odrębne”. Z perspektywy czysto formalnej nie można przeto kwestionować decyzji ustawodawcy, który czyni z postępowania z udziałem konsumentów postępowanie odrębne. W końcu to od decyzji ustawodawcy zależy normatywna kwalifikacja określonych spraw do pewnego postępowania jako odrębnego według takich kryteriów, jak nieskomplikowanie (bezsportość) bądź uprzywilejowanie ze względu na szczególnie prawnomaterialny charakter sprawy lub rolę interesu publicznego¹⁰.

Odpowiedź nie jest jednak oczywista, gdy na postawiony w nagłówku problem spojrzysz się z perspektywy czysto merytorycznej. Postępowania odrębne powinny cechować się pewną szczególnością, która powoduje, że rozpatrywany jest w ich ramach wąwszy niż w ogólnym procesie zakres spraw. Wzrastająca liczba postępowań odrębnych prowadzi jednak do odwrócenia owej proporcji, przez co można

⁹ Por. A. Jakubecki: *Czy potrzebne jest nam postępowanie odrębne w sprawach gospodarczych? (Uwagi na tle projektu ustawy o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego z 13 września 2018 r.)*, Radca Prawny 2018, z. 4, s. 67–68; S. Cieślak (w:) *System...*, *op. cit.*, s. 167.

¹⁰ Por. T. Ereciński: *Postępowania odrębne...*, *op. cit.*, s. 9.

niekiedy odnieść wrażenie, że większość spraw podlega rozpoznaniu właśnie w postępowaniach odrębnych. Dotyczy to zapewne zwłaszcza tych spraw, które przynajmniej częściowo podlegają rozpoznaniu w postępowaniu odrębnym — mowa przede wszystkim o postępowaniu upominawczym, które toczy się z urzędu i to na posiedzeniu niejawnym (art. 480⁴ § 1 k.p.c.). Tendencję do odwrócenia proporcji między ogólnym procesem a postępowaniami odrębnymi odnotowano także w piśmiennictwie¹¹.

Postępowanie z udziałem konsumentów wydaje się szczególnie silnym wzmocnieniem odnotowanej powyżej tendencji¹². Nowe postępowanie odrębne obejmować będzie bowiem roszczenia konsumenta przeciwko przedsiębiorcy oraz przedsiębiorcy przeciwko konsumentowi, o ile konsument jest stroną postępowania. Mając na uwadze, że ustawodawca nie zdecydował się na autonomiczne definiowanie pojęć „konsument” i „przedsiębiorca”, a także systemowe związki między prawem procesowym i materialnym, pozostaje przyjąć, że na potrzeby zastosowania nowego postępowania odrębnego konsumentem jest podmiot, o którym mowa w art. 22¹ kodeksu cywilnego¹³, zaś przedsiębiorcą określony w art. 43¹ k.c. Pamiętajmy zarazem, że definicją konsumenta z art. 22¹ k.c. objąć można także nie tylko podmiot zawierający z przedsiębiorcą najpowszechniejszą w obrocie umowę, lecz także dokonujący czynności prawnej jednostronnej¹⁴. *Lege non distinguente*, art. 458¹⁴ § 1 k.p.c. obejmie zatem wszystkie roszczenia pomiędzy przedsiębiorcą a konsumentem, które mogą wynikać z obszernego katalogu czynności prawnych. Specyfika sprawy¹⁵, która w interesującym nas przypadku stanowi kryterium określenia zakresu rozpoznawanych spraw w nowym postępowaniu odrębnym, jest zatem czysto formalna. Odwołuje się bowiem jedynie do kryterium podmiotowego, tj. posiadania statusów konsumenta i przedsiębiorcy¹⁶. Trudno przyjąć, by takie kryterium pozwalało na mówienie w tym przypadku o jakiejś merytorycznie uzasadnionej „specyfice”.

Liczba czynności prawnych dokonywanych w obrocie konsumenckim jest trudna do oszacowania i nie została w żadnych badaniach empirycznych ustalona,

¹¹ Np. I. Kunicki, W. Broniewicz, A. Marciniak: *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2020, s. 371; J. Lapierre, J. Jodłowski, Z. Resich, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz: *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2016, s. 421.

¹² Por. T. Zembrzusi: *Dokąd zmierza ochrona konsumenta w procesie cywilnym?*, *Palestra* 2023, z. 8, s. 110–111, który krytycznie odnosi się do rosnącej liczby postępowań odrębnych, zwłaszcza tworzonych ze względu na kryterium podmiotowe.

¹³ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. — Kodeks cywilny (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1610 ze zm.); dalej: k.c.

¹⁴ Wówczas co najwyżej czynność prawna jednostronna nie podlega ocenie z perspektywy art. 385¹ k.c.; zob. szerzej W. Czachórski, A. Brzozowski, M. Safjan, E. Skowrońska-Bocian: *Zobowiązania. Zarys wykładu*, Warszawa 2009, s. 163.

¹⁵ H. Dolecki: *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 2013, s. 218; W. Berutowicz: *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1984, s. 353.

¹⁶ Tak też S. Cieślak: *Opinia Ośrodka Badań, Studiów i Legislacji Krajowej Rady Radców Prawnych w sprawie projektu nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego oraz niektórych powiązanych z nim ustaw (nr druku UD 156)* (<http://obsil.kirp.pl/wp-content/uploads/2021/10/21.09.30-Opinia-OBSiL-druk-UD-156.pdf>; dostęp: 13 października 2023 r.), s. 14.

lecz wydaje się, że może być to nawet większość czynności prawnych dokonywanych pod rządem polskiego systemu prawnego. Niemal każdy z nas codziennie dokonuje określonej czynności prawnej jako konsument. Pozwala to sądzić, że sprawy o charakterze „konsumenckim” w rozumieniu art. 458¹⁴ § 1 k.p.c. będą stanowić znaczny odsetek wszystkich spraw rozpoznawanych przez sądy cywilne. To zaś prowadzi do wniosku, że określenie postępowania z udziałem konsumentów mianem postępowania odrębnego jest kontrfaktyczne. Postępowanie to może bowiem nie realizować oczekiwanej od instytucji postępowań odrębnych wyjątkowości czy szczególności¹⁷. Można spodziewać się, że nowe postępowanie odrębne stanie się równoległą — pod względem kwantytatywnym — w stosunku do ogólnego procesu drogą rozpoznawania spraw cywilnych. Postępowanie z udziałem konsumenta w praktyce dotyczyć będzie przede wszystkim roszczeń wynikających z umów konsumenckich. Należy wobec tego rozważyć zakres spraw, które podlegać będą rozpoznaniu w nowym postępowaniu odrębnym. Następujące wywody wyjaśnią zatem pojęcie „roszczenia”, które w art. 458¹⁴ § 1 k.p.c. zakreśla przedmiotowy zakres zastosowania nowego postępowania odrębnego.

Zanim to jednak nastąpi, godzi się spostrzec, że przewidywana liczba spraw „konsumenckich” nie będzie jednak raczej aż tak duża, jak mogłoby się wydawać ze sformułowania J. Gołaczyńskiego, który przyjął, że w nowym postępowaniu odrębnym rozpoznawane będą sprawy o roszczenie wynikające nie tylko z umów, lecz także z deliktu i bezpodstawnego wzbogacenia¹⁸. Pogląd cytowanego autora należy doprecyzować. Trzeba bowiem mieć na względzie, że definicja konsumenta opiera się na dokonaniu przez osobę fizyczną czynności prawnej. Aby więc określona osoba uzyskała status konsumenta w relacji do pewnego przedsiębiorcy, a tym samym by jej sprawa podlegała rozpoznaniu w nowym postępowaniu odrębnym, należy wskazać na czynność prawną pomiędzy stronami procesu, z której ma wynikać roszczenie. Stanowić ona będzie merytoryczną podstawę do wywodzenia roszczenia o charakterze procesowym, będącym przedmiotem następnie prowadzonego postępowania¹⁹.

W piśmiennictwie co prawda zwraca się uwagę na ryzyko niezgodności art. 22¹ k.c. z prawem Unii Europejskiej przez zawężenie pojęcia konsumenta za pomocą zastosowania kryterium czynności prawnej, bowiem prawo to posługuje się zwykle szerszym kryterium „działania”²⁰. Przyjęcie szerszego kryterium „działania” pozwala objąć reżimem prawnym ochrony konsumenta także określone sytuacje przed-

¹⁷ Por. M. Osowska-Grzelak: *Wzajemna relacja postępowań odrębnych występujących w procesie cywilnym w ujęciu ogólnym* — cz. I, *Monitor Prawniczy* 2008, nr 13, s. 694; Z. Resich (w:) *System prawa procesowego cywilnego*, t. II, pod red. Z. Resicha, Ossolineum 1987, s. 483–484.

¹⁸ J. Gołaczyński: *Kodeks...*, *op. cit.*, pkt 2.

¹⁹ Podobnie J. Derlatka: *Postępowanie...*, *op. cit.*, s. 548, która wskazuje na status stron z chwili powstania stosunku prawnego, który ma dać podstawę do wywiedzenia roszczenia procesowego.

²⁰ K. Osajda: *Granice statusu konsumenta w prawie cywilnym — perspektywa temporalna oraz kwestia niedokonania czynności prawnej*, *Przegląd Sądowy* 2022, nr 11–12, s. 43–49.

kontraktowe, a tym samym zastosować między innymi liczne obowiązki informacyjne. Na tle ich naruszenia teoretycznie również mogą powstać określone roszczenia, choćby z tytułu *culpa in contrahendo* (art. 72 § 2 k.c.). Przyjęcie, że już wówczas można mówić o konsumentcie i przedsiębiorcy w znaczeniu z art. 458¹⁴ § 1 k.p.c., oznaczałoby, że sprawy o wspomniane roszczenia również podlegać będą rozpoznaniu w nowym postępowaniu odrębnym. *De lege lata* trudno jednak polemizować z jednoznacznym brzmieniem art. 22¹ k.c., który we wspomnianym przypadku nie pozwoli na uznanie stron za przedsiębiorcę i konsumenta. Można przeto co najwyżej mówić o pewnej luce, uzasadniającej dopasowanie brzmienia definicji konsumenta do standardów europejskich — zwłaszcza że judykatura Sądu Najwyższego w większości dokonuje formalistycznej wykładni art. 22¹ k.c., odwołując się do czynności prawnej²¹.

Jeżeli źródłem powstania stosunku zobowiązaniowego jest bezpodstawne wzbogacenie lub czyn niedozwolony, wówczas zasadniczo brak jest czynności prawnej, na podstawie której określony uczestnik tego zdarzenia prawnego może być kwalifikowany jako konsument. Obrazowo rzecz ujmując, omyłkowy przelew dokonany przez prowadzącą przedsiębiorstwo spółkę prawa handlowego na rachunek osoby fizycznej czy też potrącenie osoby fizycznej na przejściu dla pieszych przez poruszającego się służbowym samochodem jednoosobowego przedsiębiorcę nie czyni ze wzbogaconego ani poszkodowanego konsumenta²². Zdecydowanie brak wówczas podstaw, by roszczenie z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia czy też roszczenie odszkodowawcze podlegało rozpoznaniu w postępowaniu odrębnym z udziałem konsumentów. Faktyczna nierówność stron procesowych, często wykorzystywana przez ustawodawcę w charakterze argumentu uzasadniającego nowelizację²³, nie może rzutować na podstawowy i niezaprzeczalny argument dogmatyczny, wynikający z określonego ukształtowania definicji konsumenta w prawie polskim.

Nawet uprzednie dokonanie czynności prawnej pomiędzy osobą fizyczną a przedsiębiorcą, które czyni pierwszą z nich konsumentem w rozumieniu art. 22¹ k.c., nie przesądza — jak się zdaje — o zasadności bezwarunkowego stosowania przepisów nowego postępowania odrębnego. Status konsumenta uzyskuje się bowiem ze względu na określoną czynność prawną; nie istnieją zaś konsumenci *per se*²⁴. Niezwykle celnie zobrazował tę myśl T. Pajor, pisząc o tym, że „bycie konsumentem

²¹ *Ibidem*, s. 43–45 i cytowane tam orzeczenia.

²² Tak słusznie w uzasadnieniu uchwały SN (7) z dnia 17 listopada 2011 r., III CZP 5/11, OSNC 2012, nr 3, poz. 28.

²³ Uzasadnienie ustawy z dnia 9 marca 2023 r. o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Sejm IX kadencji, druk nr 2650, s. 42.

²⁴ Z tego względu słusznie w literaturze zauważa się, że pojęcie konsumenta nie obejmuje osoby uczestniczącej w relacjach przedkontraktowych; P. Mikłaszewicz (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, pod red. K. Osajdy, Legalis 2022, komentarz do art. 22¹, pkt 15; problem akcentuje P. Kukuryk: *Definicje konsumenta w kodeksie cywilnym (obecnym i przyszłym) w kontekście najnowszych unijnych dyrektyw konsumenckich*, Przegląd Prawa Handlowego 2016, nr 5, s. 19 i powołana tam literatura.

nie jest cechą własną podmiotu, ale określeniem roli spełnianej w obrocie”²⁵. Tak więc nie sposób mówić o roszczeniu pomiędzy konsumentem a przedsiębiorcą w rozumieniu art. 458¹⁴ § 1 k.p.c. na przykład w sytuacji, gdy kupujący od jedno-osobowego przedsiębiorcy sprzęt AGD konsument zostanie przez niego w przeszłości potrącony na przejściu dla pieszych. Rozpoznaniu w nowym postępowaniu odrębnym mogą zatem podlegać jedynie takie roszczenia deliktowe, u których podłoża leży czynność pozwalająca kwalifikować osobę fizyczną jako konsumenta. Odnosnie do czynów niedozwolonych wydaje się, że będą to przede wszystkim te roszczenia, które zgodnie z art. 443 k.c. mogłyby być traktowane jako wynikające z naruszenia uprzedniego zobowiązania i jednocześnie z czynu niedozwolonego. Wykluczone jest natomiast rozpoznanie w postępowaniu z udziałem konsumentów roszczeń, których nie poprzedza żadna czynność prawna pozwalająca wskazać konsumenta.

Co do roszczeń opartych na art. 405 i n. k.c. wypada zauważyć, że roszczenie konsumenta o zwrot nadpłaty kwoty, która świadczona była w wykonaniu uprzedniej umowy tego konsumenta z przedsiębiorcą, powinno być interpretowane jako roszczenie pomiędzy konsumentem a przedsiębiorcą w rozumieniu art. 458¹⁴ § 1 k.p.c. Choć w tym wypadku źródłem roszczenia jest bezpodstawne wzbogacenie, to podstawa ta funkcjonalnie wiąże się z uprzednią czynnością (umową), która uzasadniała uznanie określonej osoby za konsumenta. Spełnione nadmierne (czy w ogóle zupełnie nienależne) świadczenie ma bowiem swój punkt zaczepienia w czynności prawnej, mającej obligować do świadczenia. Tylko taka interpretacja, jak się wydaje, pozwala — *nomen omen* — zracjonalizować *ratio legis* nowego postępowania odrębnego i przyznać konsumentowi ochronę tam, gdzie rzeczywiście na nią zasługuje ze względu na określoną relację prawną z przedsiębiorcą, nie zaś w każdym przypadku, gdy pomiędzy stronami procesowymi nierówność może występować. Jest ona bowiem immanentną cechą kontrydiktoryjnego procesu cywilnego, która wpisana jest w jego konstrukcyjne założenia²⁶. Mając na uwadze płynące ze świadomej decyzji ustawodawcy uprzywilejowanie konsumenta w nowym postępowaniu odrębnym²⁷ — a także wskazany wyżej fakt, że postępowanie z udziałem konsumentów może objąć niezwykle dużą liczbę spraw sądowych — należy przyjąć restrykcyjną wykładnię z art. 458¹⁴ § 1 k.p.c., by uniknąć dalszego i tak już wątpliwego konstytucyjnie²⁸ zachwiania równowagi stron.

Podobnie, jak się wydaje, należy kwalifikować roszczenia z bezpodstawnego wzbogacenia, w przypadku których doszło do upadku tytułu prawnego transferu

²⁵ T. Pajor (w.): *Kodeks cywilny. Komentarz. Część ogólna*, pod red. M. Pyziak-Szafnickiej, P. Księżaka, Warszawa 2014, s. 257.

²⁶ Na ten temat zob. m.in. J. Lapierre, J. Jodłowski, Z. Resich, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz: *Postępowanie...*, *op. cit.*, s. 163–165.

²⁷ Uzasadnienie..., *op. cit.*, s. 42.

²⁸ Na ryzyko niezgodności nowelizacji z Konstytucją RP zwracają uwagę J. Gołaczyński: *Kodeks...*, *op. cit.*, pkt 2, a także A. Mendrek: *Postępowanie odrębne...*, *op. cit.*, s. 416.

majątkowego (*causa finita*) lub gdy stosunek prawny mający stanowić podstawę świadczenia nigdy nie istniał (*sine causa*). Dotyczy to zwłaszcza powszechnych ostatnio roszczeń kierowanych przez klientów do banków (i odwrotnie), zmierzających do odzyskania uiszczonej kwoty w związku z tzw. upadkiem umowy ze względu na występowanie w jej treści postanowień abuzywnych.

Co prawda „upadek umowy” ma skutek *ex tunc*, a więc teoretycznie strony nigdy nie były wobec siebie przedsiębiorcą i konsumentem, to przemawia za tym aksjologia nowego postępowania odrębnego i prawa konsumenckiego. Jeśli przyjąć, jak to ostatnio uczynił Sąd Najwyższy, że umowa kredytowa dotknięta jest sankcją bezskuteczności zawieszoną do momentu potwierdzenia (lub jego braku) woli związania nią przez konsumenta²⁹, to dający się wówczas wyróżnić stosunkowo długi okres związania wadliwą umową również przemawia za uznaniem stron za konsumenta i przedsiębiorcę. Nie można również zapominać, że praktycznie częsta jest przedmiotowa kumulacja roszczeń w postaci żądania ustalenia nieważności umowy i żądania zapłaty, co skutkuje tym, że zwykle moment „upadku” umowy i zasądzenia zapłaty tytułem bezpodstawnego wzbogacenia jest ten sam. Na chwilę wyrokowania strony są przeto konsumentem i przedsiębiorcą. W razie przeciwniej kwalifikacji trudno byłoby racjonalnie wyjaśnić, dlaczego tożsame merytorycznie sprawy mają być rozpoznawane raz w postępowaniu ogólnym, raz w odrębnym — wyłącznie ze względu na kolejność wytaczania powództw.

Z kolei w przypadku bezwzględnej nieważności umowy, która miała łączyć konsumenta i przedsiębiorcę, za rozpoznaniem sprawy w nowym postępowaniu odrębnym przemawia wzgląd na ekonomię procesową i rzetelność oraz kontradiktoryjność procesu. Sąd nie powinien bowiem już na etapie wyboru postępowania odrębnego być zmuszony do zbadania całej relacji pomiędzy stronami — w przeciwnym razie cel procesu staje się tożsamy z przesłanką procesu, co czyni proces zabiegiem niezrozumiałym dla stron, a wręcz fikcyjnym. Można na tej podstawie sformułować ogólniejszą obserwację, że nowe postępowanie odrębne powinno być stosowane nie tylko wówczas, gdy strony na pewno są konsumentem i przedsiębiorcą, lecz także gdy bez nadmiernego zagłębiania się w materiał procesowy sąd może przypuszczać, że strony mają taki właśnie status. Nieco szerzej mowa o tym w dalszych rozważaniach.

Można byłoby się zgodzić z M. Łochowskim i J. Derlatką, którzy skłaniają się do objęcia przez art. 458¹⁴ § 1 k.p.c. nie tylko powództw o świadczenie — a więc o zasądzenie roszczenia w rozumieniu materialnoprawnym — lecz także o ukształtowanie oraz ustalenie (art. 189 k.p.c.)³⁰. Należy jednak przypomnieć, że w takim wypadku przed podjęciem decyzji procesowej co do rozpoznania sprawy w nowym postępowaniu odrębnym należy zbadać, czy pomiędzy powodem a pozwanym ist-

²⁹ Uchwała SN z dnia 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, OSNC 2021, nr 9, poz. 56.

³⁰ M. Łochowski (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. I, *Komentarz do art. 1–458*¹⁶, pod red. T. Szanciły, Warszawa 2023, komentarz do art. 458¹⁴, nb 4; J. Derlatka: *Postępowanie...., op. cit.*, s. 548.

nieje czynność prawna, która uzasadnia uznanie jednej z nich za konsumenta w rozumieniu art. 22¹ k.c. To z kolei rodzi wątpliwości dotyczące ekonomii procesowej. Ciężar rozpoznania sprawy przesuwają się bowiem z merytorycznego rozstrzygnięcia o ustaleniu lub ukształtowaniu prawa bądź stosunku prawnego na fakt, czy określone strony można uznać za przedsiębiorcę i konsumenta (art. 201 § 1 k.p.c.). Można zatem sobie wyobrazić przypadki, gdy głównym problemem rozpoznawanej sprawy okaże się — istotna, acz jednak poboczna — kwestia właściwości określonego postępowania odrębnego. Tytułem przykładu, powód może dochodzić zmiany sposobu wykonania zobowiązania na podstawie art. 357¹ k.c. Przesłanki klauzuli *rebus sic stantibus* mogą być uznane za spełnione bez potrzeby głębszego badania. Przewodniczący i sąd będą jednak zmuszeni poświęcić określoną ilość czasu, być może nawet tak samo długą, jak potrzebną na merytoryczne rozpoznanie powództwa, celem określenia charakteru podmiotowego stron i zakwalifikowania (lub nie) sprawy do postępowania odrębnego.

Nowe postępowanie odrębne rodzić może również pewien dysonans poznawczy rozpoznającego sprawę sędziego, zwłaszcza we wspomnianych wyżej sprawach o ustalenie. Wyobrazić sobie bowiem można przykład sprawy o ustalenie (art. 189 k.p.c.), że strony wiąże określona umowa (warunkująca status konsumenta jednej strony) albo też — innymi słowy — że jedna strona wobec drugiej jest konsumentem w rozumieniu art. 22¹ k.c. Interes prawny w takim ustaleniu uzasadniać można rozmaicie i nie wymaga tego cel niniejszego artykułu. Do jakiego postępowania zakwalifikować należy taką sprawę? Problem polega na tym, że przesłanka wyboru postępowania (status konsumenta i przedsiębiorcy) staje się zarazem celem merytorycznego rozpoznania sprawy. Sąd powinien więc *de facto* rozpoznać sprawę, jeszcze zanim przystąpi do rozprawy i wyrokowania. Aby podobnych problemów uniknąć, można postulować, by postępowanie z udziałem konsumentów stosować jedynie wówczas, gdy status konsumenta nie jest zarówno przesłanką, jak i celem procesu. Wyklucza to z zakresu interesującego nas postępowania odrębnego sprawy o ustalenie związania stron umową konsumencką, powodując zarazem, że nie można w pełni zgodzić się z cytowanym stanowiskiem M. Łochowskiego³¹.

W świetle powyższych uwag za jedną z podstawowych wad postępowania z udziałem konsumentów należy uznać okoliczność, że kwestia prejudycjalna, tj. określenie stron w kategoriach konsumenta i przedsiębiorcy, może niepotrzebnie absorbować nadmierną uwagę sądu — nawet w większym stopniu niż treść powództwa. Ustalenie statusu konsumenta i przedsiębiorcy obciąża przy tym sąd, który ma

³¹ Oczywiście obowiązek zakwalifikowania sprawy do odpowiedniego trybu i ewentualnie postępowania odrębnego i wynikający z tego nakład pracy, skutkujący zmniejszeniem sprawności postępowania, dotyczy każdej sprawy. W przypadku spraw o świadczenie nie mamy jednak do czynienia z utożsamieniem przesłanek i celu konkretnego procesu, tj. ustalenie statusu konsumenta nie stanowi celu samego w sobie. W przypadku spraw o świadczenie status konsumenta stanowi co najwyżej jedną z przesłanek procesowych, w tym przypadku zastosowania postępowania odrębnego z udziałem konsumentów.

obowiązek zastosowania prawidłowego postępowania odrębnego (art. 202 i art. 201 § 1 k.p.c.)³². Ze względu na proceduralny charakter regulacji, o której mowa w niniejszym opracowaniu, konsumenta nie obciąża wynikający z art. 6 k.c. obowiązek wykazania swojego statusu. Wobec tego, wbrew intencjom ustawodawcy³³, postępowanie konsumenckie może ulec istotnemu wydłużeniu.

III. ZBIEG POSTĘPOWANIA Z UDZIAŁEM KONSUMENTÓW Z INNYMI POSTĘPOWANIAМИ ODRĘBNYMI — UWAGI WSTĘPNE

Jak się wydaje, w dotychczasowej literaturze za główny mankament nowego postępowania odrębnego uznaje się problem jego zbiegu z innymi postępowaniami odrębnymi znanymi systemowi prawa procesowego cywilnego³⁴. Z zawartej w art. 458¹⁴ § 2 k.p.c. reguły kolizyjnej rzeczywiście wynika jednoznacznie, że postępowanie z udziałem konsumentów może krzyżować się z innymi postępowaniami odrębnymi. Zjawisko zbiegów postępowań odrębnych nie jest obce polskiej doktrynie i orzecznictwu³⁵. Mogące wystąpić komplikacje nie są jednak aż tak duże, jak mogłoby się to *prima facie* wydawać. Niemniej zagadnienie wymaga nieco szerszego komentarza. Z zakresu rozważań można wyłączyć te postępowania odrębne, w przypadku których stronom w ogóle nie sposób przypisać statusów przedsiębiorcy w rozumieniu art. 43¹ k.c. oraz konsumenta w rozumieniu art. 22¹ k.c. Tym samym problem kolizji nowego postępowania odrębnego nie wystąpi w stosunku do postępowań: w sprawach małżeńskich, ze stosunków między rodzicami a dziećmi, w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych, w sprawach o naruszenie posiadania oraz w tzw. postępowaniach regulacyjnych. Ze względu na jednoznaczne brzmienie art. 505¹⁵ § 2 oraz art. 505²¹ § 2 k.p.c. postępowanie z udziałem konsumentów nie będzie się także krzyżować z europejskim postępowaniem nakazowym i europejskim postępowaniem w sprawach drobnych roszczeń.

Problem zbiegu analizowanego nowego postępowania odrębnego z postępowaniem w sprawach o naruszenie posiadania wymaga jednak krótkiego wyjaśnienia. Zbieg postępowania z udziałem konsumentów z postępowaniem unormowanym

³² Zamiast wielu zob. I. Kunicki (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. IA, *Komentarz do art. 1–424*¹², pod red. A. Góry-Błaszczykowskiej, Warszawa 2019, komentarz do art. 202, nb 7; sąd nie jest bowiem związany zarządzaniem przewodniczącego z art. 201 § 1 k.p.c. — J. Górski (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. I, *Komentarz do art. 1–205*, pod red. A. Marciniaka, Warszawa 2019, komentarz do art. 201, nb 5; M. Manowska: *Postępowania odrębne w procesie cywilnym*, Warszawa 2012, s. 13; uchwała SN z dnia 19 kwietnia 2007 r., III CZP 11/07, OSNC 2008, nr 2, poz. 43.

³³ Uzasadnienie..., *op. cit.*, s. 41.

³⁴ M.in. A. Mendrek: *Postępowanie odrębne...*, *op. cit.*, s. 415; J. Gołaczyński: *Kodeks...*, *op. cit.*, pkt 2.

³⁵ Zamiast wielu zob. A. Machnikowska (w:) *System...*, *op. cit.*, s. 15.

w art. 478–479 k.p.c. teoretycznie byłby możliwy. Pojemna formuła art. 458¹⁴ § 1 k.p.c. nie przesądza, czy nowe postępowanie odrębne przeznaczone jest tylko do rozpoznawania spraw o roszczenia natury obligacyjnej, czy też praworzeczowej. Odwołanie się jedynie do kwalifikacji stron jako konsumenta i przedsiębiorcy mogłoby więc sugerować, że również roszczenia oparte na przepisach prawa rzeczowego podlegać będą rozpoznaniu w tym postępowaniu odrębnym, o ile strony można uznać za konsumenta i przedsiębiorcę. Łatwo wyobrazić sobie przykład tego typu sytuacji, gdy konsument wynajmuje mieszkanie od przedsiębiorcy, który zawodowo zajmuje się wynajmowaniem lokali, zaś ten ostatni nagle wymienia zamki w drzwiach, *de facto* eksmitując konsumenta — najemcę. Nie ulega wątpliwości, że w takim przypadku konsument może żądać dopuszczenia do posiadania lokalu na podstawie art. 344 § 1 k.c., co mogłoby sugerować zbieg postępowania z udziałem konsumentów z postępowaniem w sprawach o naruszenie posiadania. Rozwiązanie to należałoby jednak odrzucić. Przemawia za tym specyfika postępowania uregulowanego w art. 478–479 k.p.c. Kognicja sądu jest w nim ograniczona jedynie do faktów stanu ostatniego spokojnego posiadania i jego naruszenia (art. 478 k.p.c. w zw. z art. 344 § 1 k.p.c.). Sąd w tym postępowaniu odrębnym nie rozpoznaje stosunków prawnych między stronami, zwłaszcza tytułu władania rzeczą przez posiadacza³⁶. Tym samym art. 478 k.p.c. pozostaje w sprzeczności ze wskazanym wyżej wynikającym z art. 458¹⁴ § 1 k.p.c. obowiązkiem ustalania, czy relacja prawna stron procesowych uzasadnia uznanie ich za przedsiębiorcę i konsumenta. Jako że ustalenie przez sąd pozycji konsumenta i przedsiębiorcy z reguły przesądzałoby o zbadaniu tytułu posiadania powoda w procesie posesoryjnym — w podanym wyżej przykładzie odpowiednie informacje sąd powziąłby po zapoznaniu się z umową najmu — sprzeczność działania sądu z art. 478 k.p.c. byłaby jeszcze bardziej dostrzegalna. Oznacza to, że w analizowanym przypadku mamy do czynienia ze sprzecznością w rozumieniu art. 458¹⁴ § 2 k.p.c., która skutkuje wyłączeniem możliwości zbiegu postępowania z udziałem konsumentów z postępowaniem w sprawach o naruszenie posiadania.

W przypadku możliwej konkurencji roszczenia posesoryjnego oraz kontraktowego o wydanie rzeczy i umożliwienie niezakłóconego władania rzeczą (np. z podanej w przykładzie umowy najmu) to do sądu będzie należała decyzja o zastosowaniu postępowania z art. 478–479 lub też art. 458¹⁴–458¹⁶ k.p.c. Jak powszechnie wiadomo, sąd w postępowaniu cywilnym nie jest związany kwalifikacją prawną żądania wskazaną przez powoda. Decyzja sądu nie może być jednak dowolna. O prawidłowym wyborze postępowania odrębnego może być mowa jedynie wówczas, gdy sąd zwróci uwagę na zestaw faktów powoływanych przez powo-

³⁶ Zamiast wielu zob. M. Manowska: *Postępowania odrębne...*, *op. cit.*, s. 111–112; G. Misiurek (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. II, Art. 367–505³⁹, pod red. T. Wiśniewskiego, Warszawa 2021, s. 842–843 i cytowane tam orzecznictwo.

da, który żąda przywrócenia posiadania (wydania rzeczy). Jeśli powód odwołuje się do faktu zawarcia określonej umowy z pozwanym, należałoby raczej skłaniać się do zastosowania postępowania z udziałem konsumentów. Z kolei w przypadku powołania się powoda jedynie na fakt ostatniego stanu spokojnego posiadania i jego naruszenia, abstrahując od kwalifikacji relacji prawnej stron procesu, właściwsze wydaje się zastosowanie postępowania w sprawach o naruszenie posiadania. Sąd powinien mieć jednak na uwadze, że w przyszłości może zająć potrzeba zmiany obranego postępowania odrębnego, w zależności od powoływanych faktów, mających uzasadniać żądanie. Także w tym przypadku można dostrzec, że ustawodawcy nie do końca udało się zapewnić konsumentowi przewidywaną szybkość i efektywną ochronę prawną. Ograniczona kognicja sądu w sprawie posesoryjnej (art. 478 k.p.c.) pozwoliłaby konsumentowi przypuszczalnie odzyskać utracone posiadanie szybciej niż w przypadku dochodzonej w postępowaniu z udziałem konsumentów ochrony petytoryjnej, opartej na stosunku najmu. Paradoksalnie, by uzyskać szybszą ochronę, konsument powinien zataić swój status konsumenta. Wówczas skorzystać może z rzeczywiście przyspieszonego postępowania z art. 478–479 k.p.c.

W celu uporządkowania rozważań ocenę zbiegu postępowania z udziałem konsumentów z innymi postępowaniami odrębnymi uszeregować można według ich kolejności występowania w kodeksie postępowania cywilnego. Wobec tego w pierwszej kolejności wypada przyrzeć się relacji postępowania z udziałem konsumentów do postępowania w sprawach gospodarczych (art. 458¹–458¹³ k.p.c.). To właśnie stosunek tego postępowania odrębnego do wprowadzanego ustawą z 9 marca 2023 r. nowego postępowania odrębnego wydaje się budzić w piśmiennictwie szczególne wątpliwości³⁷. Wynika to z zastosowania przez ustawodawcę w art. 458¹ § 2 zd. 1 k.p.c. klauzuli kolizyjnej podobnej treści, co zawarta w nowym art. 458¹⁴ § 2 k.p.c. Oba przepisy przewidują zbieg danego postępowania odrębnego z innymi postępowaniami odrębnymi w zakresie, w jakim przepisy regulujące inne postępowania nie są sprzeczne z przepisami dotyczącymi postępowania wyjściowego. Niewątpliwie przypadek takiego zbiegu byłby trudny do rozwiązania ze względu na wykluczanie się obu odesłań. Tytułem przykładu podać można — w sytuacji jednoczesnego stosowania przepisów o postępowaniu w sprawach gospodarczych i z udziałem konsumenta — problem prekluzji materiału dowodowego, która w postępowaniu w sprawach gospodarczych dotyczy obu stron (art. 458⁵ k.p.c.), zaś w postępowaniu z udziałem konsumentów jedynie przedsiębiorcy (art. 458¹⁵ k.p.c.). Autor sądzi jednak, że w praktyce problem nie będzie aż tak doniosły, jakby się mogło *prima facie* wydawać.

³⁷ J. Gołaczyński: *Kodeks..., op. cit.*, pkt 2; A. Mendrek: *Postępowanie odrębne..., op. cit.*, s. 415.

IV. ZBIEG POSTĘPOWANIA Z UDZIAŁEM KONSUMENTÓW Z POSTĘPOWANIEM W SPRAWACH GOSPODARCZYCH

A. POSTĘPOWANIE Z UDZIAŁEM KONSUMENTÓW A SPRAWY GOSPODARCZE Z ART. 458² § 1 PKT 3, 5 I 6

Za oczywistą należy uznać okoliczność, że konkretna sprawa, aby podlegać rozpoznaniu w postępowaniu gospodarczym oraz postępowaniu z udziałem konsumentów, powinna odpowiadać sformułowanym w ustawie procesowej „definicjom” poszczególnych spraw³⁸. Rozpatrywana sprawa powinna zatem przynależeć do katalogu z art. 458² § 1 k.p.c. i zarazem zaistnieć pomiędzy konsumentem a przedsiębiorcą. W wymienionym katalogu jednak wcale nie tak łatwo dostrzec sprawy, w których stronami mogliby być przedsiębiorca i konsument, a więc które jednocześnie mogłyby zostać rozpoznane w postępowaniu z udziałem konsumentów. Niezależnie od holistycznej, negatywnej oceny nowelizacji z 9 marca 2023 r., należy z aprobatą odnieść się do decyzji ustawodawcy co do nowelizacji art. 458¹ § 1 k.p.c.³⁹ Ustawodawca wykluczył tym samym właściwość postępowania w sprawach gospodarczych odnośnie do umów leasingu oraz umów o roboty budowlane i ściśle związanych z procesem budowlanym służących wykonaniu robót budowlanych, gdy jedną ze stron jest konsument. Ustawodawca trafnie zdiagnozował rodzące się — przy braku wspomnianego wyłączenia — ryzyko konfliktu postępowań odrębnych. Nie trudno bowiem wyobrazić sobie umowę leasingu czy też umowę o roboty budowlane, która ma charakter konsumencki. Dokonana równocześnie z wprowadzeniem postępowania z udziałem konsumentów nowelizacja art. 458¹ § 1 k.p.c. rozwiązuje problem zbiegu postępowań odrębnych w stosunku do tych spraw gospodarczych, w których możliwość wystąpienia jako stron procesu konsumenta i przedsiębiorcy wydaje się największa. Poprzez klarowną decyzję legislacyjną sprawa „z elementem” konsumenckim nie będzie traktowana jako gospodarcza w rozumieniu art. 458² § 1 k.p.c., a tym samym podlegać będzie rozpoznaniu wyłącznie w nowym postępowaniu odrębnym. Nie wydaje się przeto uzasadniona uwaga J. Gołaczyńskiego, który w sprawach z art. 458² § 1 pkt 5 i 6 k.p.c. upatruje szczególnego ryzyka zbiegu postępowań odrębnych⁴⁰. Wydaje się, że cytowany autor nie zwrócił uwagi na jednoczesną nowelizację art. 458¹ § 1 k.p.c.

Można sądzić, że zbieg postępowań nie wystąpi również co do spraw, o których mowa w art. 458² § 1 pkt 3 k.p.c., a więc przede wszystkim co do roszczeń ze sto-

³⁸ Definicja sprawy określonego rodzaju — czy to na użytek stosowania postępowań odrębnych, czy oceny dopuszczalności nadzwyczajnych środków zaskarżenia — może wynikać nie tylko z jednostkowego przepisu definicyjnego (np. art. 425 k.p.c.), lecz także z określonej systematyki ustawy; por. B. Krupowicz: *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 10 czerwca 2021 r., IV CSKP 55/21 (skarga kasacyjna w sprawach o alimenty z powództwa opozycyjnego)*, *Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały* 2022, nr 2, s. 138–142.

³⁹ Zmianę w tym zakresie wprowadził art. 1 pkt 61 ustawy z 9 marca 2023 r.

⁴⁰ J. Gołaczyński: *Kodeks..., op. cit.*, pkt 2.

sunku spółki. Rozważenie, czy wspólnikowi/akcjonariuszowi w ogóle przysługuje status konsumenta w relacjach ze spółką, w której uczestniczy, zdecydowanie przekracza ramy niniejszego opracowania. Ten niezwykle doniosły praktycznie problem doczekał się już zresztą w literaturze pewnego omówienia. Spośród ostatnich publikacji warto wspomnieć przede wszystkim o obszernym artykule K. Rydza, który doszedł do godnego aprobaty wniosku, zgodnie z którym nie należy uznawać wspólnika/akcjonariusza za konsumenta w stosunku członkostwa między nim a spółką, a w rezultacie stosować ochronnego reżimu przepisów konsumenckich⁴¹. Autor ten dostrzegł również praktyczny problem związany z określeniem postępowania odrębnego, w którym rozpoznawane miałyby być spory pomiędzy wspólnikiem/akcjonariuszem a spółką (a więc sprawy z art. 458² § 1 pkt 3 k.p.c.), gdyby tenże miałby być kwalifikowany jako konsument.

W pełni popierając argumentację autora zawartą w przedstawionym tekście, można dodać, że ustawodawca, wprowadzając postępowanie z udziałem konsumentów, dodaje kolejny argument do rozważań K. Rydza. Od 1 lipca 2023 r., a więc od wejścia w życie nowelizacji dokonanej ustawą z 9 marca 2023 r., przeciwko kwalifikowaniu wspólnika/akcjonariusza spółki kapitałowej jako konsumenta w relacji do spółki przemawiać będzie również ryzyko kolizji postępowań, w których rozpoznawane miałyby być sprawy dotyczące stosunku spółki, w której taki rzekomy konsument uczestniczy.

B. POSTĘPOWANIE Z UDZIAŁEM KONSUMENTÓW A SPRAWY GOSPODARCZE Z ART. 458² § 1 PKT 7 K.P.C.

W piśmiennictwie J. Gołaczyński, S. Cieślak, M. Dziurda, A. Mendrek oraz Ł. Zamojski dopatrują się w przypadku spraw z art. 458² § 1 pkt 7 k.p.c., tj. w sytuacji występowania po stronie biernej procesu osób odpowiadających za dług przedsiębiorcy, także posiłkowo lub solidarnie, z mocy prawa lub czynności prawnej, możliwości zbiegu⁴². Autor niniejszego artykułu uważa natomiast, że problem jest bardziej złożony i należy mieć na uwadze ryzyko naruszenia dyrektywy Rady 93/13/EWG w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich⁴³.

Może się bowiem okazać, że zastosowanie postępowania w sprawach gospodarczych do konsumenta w takim przypadku będzie sprzeciwiać się wynikającemu

⁴¹ K. Rydz: *Pozycja prawna wspólnika lub akcjonariusza spółki handlowej a status konsumenta. Analiza z uwzględnieniem koncepcji prezentowanych na tle prawa niemieckiego i austriackiego*, Transformacje Prawa Prywatnego 2023, nr 1, s. 135–145. Warto przyjrzeć się także bogatej literaturze, z której korzystał autor.

⁴² J. Gołaczyński: *Kodeks...*, *op. cit.*, pkt 2; S. Cieślak: *Opinia...*, *op. cit.*, s. 14; M. Dziurda: *Kodeks postępowania cywilnego. Praktyczny komentarz do nowelizacji z 2023 roku*, Warszawa 2023, s. 377; Ł. Zamojski: *Postępowanie w sprawach gospodarczych oraz postępowanie uproszczone po zmianach KPC z 9.03.2023 r.*, Monitor Prawniczy 2023, nr 8, s. 555–556; A. Mendrek (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, pod red. P. Ryłskiego, Legalis 2023, komentarz do art. 458¹⁴, pkt 21.

⁴³ Dz. Urz. UE L 95 z 1993 r., s. 29 ze zm.; dalej: dyrektywa 93/13.

z art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 obowiązki państw członkowskich polegającym na zapewnieniu stosownych i skutecznych środków zapobiegania dalszemu stosowaniu nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich — w tym przypadku przede wszystkim w umowach, które kreują stosunek zabezpieczenia. Poprzez krajową regulację proceduralną może dojść do osłabienia standardu ochrony konsumenta, gdy poważnie utrudni się sądową ochronę przed tzw. klauzulami abuzywnymi. Pamiętać przy tym należy o znaczeniu — mimo autonomii proceduralnej państw członkowskich — prawa do skutecznego środka prawnego i dostępu do bezstronnego sądu na potrzeby urzeczywistniania ochrony przewidzianej dyrektywą 93/13, akcentowanych zarówno przez Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej (dalej: TSUE)⁴⁴, jak i piśmiennictwo⁴⁵. Regulacje proceduralne nie mogą tym bardziej uczynić wykonywania uprawnień przyznanych prawem unijnym niemożliwym lub nadmiernie utrudnionym⁴⁶. Odpowiedź na poglądy wyżej wymienionych autorów nie będzie z tego względu jednolita. Wobec tego zdecydowano się wyodrębnić przypadek zbiegu postępowania z udziałem konsumentów ze sprawami gospodarczymi z art. 458² § 1 pkt 7 k.p.c. i omówić go bardziej szczegółowo.

Przede wszystkim należy zwrócić uwagę, że występowanie jako pozwanego konsumenta, który odpowiadałby za dług przedsiębiorcy w rozumieniu art. 458² § 1 pkt 7 k.p.c., nie powinno być praktycznie częste. W typowym przypadku za dług przedsiębiorcy poręczają — czy też udzielają zabezpieczeń rzeczowych — osoby z nim w jakiś sposób gospodarczo powiązane⁴⁷. W sprawach tego rodzaju nie sposób uznać podmiot odpowiedzialny za dług przedsiębiorcy za konsumenta w rozumieniu art. 22¹ k.c. Zazwyczaj nie będzie budziło wątpliwości, że powstanie stosunku odpowiedzialności pomiędzy odpowiedzialnym a wierzycielem opierać się będzie na czynności, która pozostaje w bezpośrednim związku z działalnością gospodarczą lub zawodową podmiotu odpowiedzialnego. Dla przykładu wskazać można poręczenie jednego z partnerów gospodarczych za dług innego. Czynności tego rodzaju nie są racjonalnie rzecz ujmując, dokonywane w formie aktu szczodropliwości, ale są uzasadnione interesami gospodarczymi lub zawodowymi poręczyciela, który zawiera z wierzycielem umowę poręczenia w celu osiągnięcia określonych korzyści w relacji z tym, za kogo poręcza. Fakt, że poręczyciel jest osobą fizyczną, niczego w takim przypadku nie modyfikuje.

⁴⁴ Zob. m.in. wyrok TSUE z dnia 10 września 2014 r., C-34/13, ECLI:EU:C:2014:2189 (zwłaszcza pkt 53 i 54 wyroku); wyrok TSUE z dnia 14 marca 2013 r., C-415/11, ECLI:EU:C:2013:164 (zwłaszcza pkt 53 wyroku); wyrok TSUE z dnia 14 czerwca 2012 r., C-618/10, ECLI:EU:C:2012:349.

⁴⁵ M.in. M. Bednarek, P. Mikłaszewicz: *Wzorce umów (w:) System prawa prywatnego*, t. 5, *Prawo zobowiązań — część ogólna*, pod red. K. Osajdy, Warszawa 2019, s. 785–786.

⁴⁶ Wyrok TSUE z dnia 27 lutego 2014 r., C-470/12, ECLI:EU:C:2014:101.

⁴⁷ Jak np. w sprawie, w której zagadnienie prawne rozstrzygnęła uchwała SN z dnia 24 stycznia 2020 r., III CZP 52/19, OSNC 2020, nr 10, poz. 85, gdzie poręczenia wekslowego za spółkę prawa handlowego udzielił prezes jej zarządu.

Wskazany tu problem został zresztą już w literaturze⁴⁸ i orzecznictwie TSUE rozstrzygnięty. W wyroku z dnia 14 marca 2013 r., C-419/11⁴⁹, Trybunał słusznie przyjął, że w przypadku poręczenia wekslowego przez osobę fizyczną, będącą członkiem organu spółki handlowej — wystawcy weksla, poręczyciel nie może być uznany za konsumenta na gruncie prawa Unii Europejskiej. Rozstrzygnięcie to z pewnością zasługuje na przeniesienie go na grunt rozważanego w niniejszym artykule prawa krajowego, zwłaszcza że dotyczy — podobnie do niniejszego tekstu — zagadnień proceduralnych w postaci jurysdykcji i właściwości miejscowej sądu w sprawach konsumenckich i odpowiada intencji ustawodawcy w postaci dostosowania polskiego prawa procesowego do regulacji unijnych⁵⁰, zwłaszcza rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1215/2012 z dnia 12 grudnia 2012 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych⁵¹.

Z orzecznictwa TSUE na tle art. 2 dyrektywy 93/13 wynika jednak, że w przypadku gdy poręczyciel działa w celach niezwiązanych z jego działalnością zawodową i nie ma powiązań funkcjonalnych z tą spółką, wówczas może być uznany za konsumenta w rozumieniu art. 2 lit. b dyrektywy 93/13⁵². W stanie faktycznym, na tle którego powołanym postanowieniem TSUE w sprawie C-74/15 rozstrzygnięto pytanie prejudycjalne, rodzice udzielili poręczenia za spółkę handlową, której jedynym współnikiem i dyrektorem był ich syn. Przenosząc ustalenia TSUE na grunt prawa polskiego, należy z ulgą skonstatować, że problem zbiegu postępowania z udziałem konsumentów nie wystąpi, gdy dłużnik — przedsiębiorca zostanie pozwany jednocześnie ze swoim poręczycielem — konsumentem w rozumieniu art. 2 lit. b dyrektywy 93/13. W takim przypadku bowiem stroną postępowania nie jest konsument w rozumieniu art. 458¹⁴ § 1 k.p.c., ale konsument razem z przedsiębiorcą połączeni więzią współuczestnictwa materialnego. Sprawa nie będzie mieć zatem charakteru „konsumenckiego”. Ze względu na art. 72 § 3 k.p.c. nie będzie jednak rozpoznawana także w postępowaniu w sprawach gospodarczych, na co słusznie wskazuje A. Mendrek⁵³.

Rzeczywisty problem wystąpić może z kolei wówczas, gdy jedynym pozwanym z tytułu odpowiedzialności za dług przedsiębiorcy będzie konsument. Wówczas bez wątpienia strona bierna procesu pod względem podmiotowym odpowiada przesłankom art. 458¹⁴ § 1 k.p.c. Konsekwencją tego będzie zaś zbieg postępowania z udziałem

⁴⁸ J. Dybiński: *Pojęcie konsumenta na rynku kapitałowym w prawie polskim i unijnym*, Kwartalnik Prawa Prywatnego 2018, z. 2, s. 511.

⁴⁹ ECLI:EU:C:2013:165; wyrok ten omawia bardziej szczegółowo A. Guzewicz: *Jurysdykcja szczególna w sprawach odpowiedzialności członków zarządu — uwagi na tle orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości w kontekście art. 5 pkt 1 i 3 rozporządzenia nr 44/2001*, Europejski Przegląd Sądowy 2016, nr 10, s. 47.

⁵⁰ Uzasadnienie..., *op. cit.*, s. 41.

⁵¹ Dz. Urz. UE L 351 z 2012 r., s. 1 ze zm.

⁵² Postanowienie TSUE z dnia 19 listopada 2015 r., C-74/15, ECLI:EU:C:2015:772. Stanowisko to zostało potwierdzone w postanowieniu TSUE z dnia 14 września 2016 r., C-534/15, ECLI:EU:C:2016:700.

⁵³ A. Mendrek (w:) *Kodeks...*, *op. cit.*, pkt 22.

łem konsumentów z postępowaniem w sprawach gospodarczych. Uprzedzając nieco dalsze wywody, należy z pewnością stwierdzić, że jednoznaczne rozstrzygnięcie zaistniałego zbiegu jest trudne, a formułowane w doktrynie postulaty — w tym także zaproponowany w niniejszym artykule — mogą spotkać się z polemiką. Tym trudniejsza staje się procesowa sytuacja co do zasady nieorientowanego w prawie konsumenta. Sąd może wcale nie ułatwić owemu konsumentowi zapoznania się z sytuacją procesową, gdyż sam będzie mieć wątpliwości co do tego, jak rozstrzygnąć zaistniałą kolizję postępowań, a w konsekwencji na podstawie jakich przepisów rozpoznać sprawę.

Dostrzeżony problem pozwala na ostrożne sformułowanie spostrzeżenia, że w założeniu ochronne dla konsumentów, poświęcone im postępowanie odrębne paradoksalnie utrudni ochronę ich praw, w tym gwarantowanych przez prawo unijne. Odwrócenie uwagi sądu od problemów merytorycznych, do których na tle art. 6 ust. 1 w zw. z art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy zaliczyć badanie występowania postanowień niedozwolonych w umowie konsumenta i przedsiębiorcy, w kierunku problemów ściśle proceduralnych oraz niepewność po stronie samego konsumenta co do sposobu dochodzenia swoich praw podważa zgodność regulacji nowego postępowania odrębnego — w tym sposobu rozstrzygnięcia zachodzących między nim a innymi postępowaniami odrębnymi kolizji — z art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13. Jeśli nawet nie ubezszkudnia to ochrony konsumenta, to potencjalnie może istotnie wydłużyć czas jej uzyskania. W zaistniałej sytuacji paradoksalnie najkorzystniejszym dla konsumenta rozwiązaniem byłoby nieposiadanie (*sic!*) tego statusu⁵⁴. Wówczas problem zbiegu postępowań nie występowałby. Toczona się sprawa byłaby wyłącznie gospodarcza w rozumieniu art. 458² § 1 pkt 7 k.p.c., zaś zainteresowany na podstawie art. 458⁶ k.p.c. mógłby doprowadzić do zupełnego pominięcia rygorów postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych.

C. POSTĘPOWANIE Z UDZIAŁEM KONSUMENTÓW A SPRAWY GOSPODARCZE Z ART. 458² § 1 PKT 10 K.P.C.

W dotychczasowym piśmiennictwie nie dostrzeżono, że poważne wątpliwości budzić może ryzyko zbiegu postępowania z udziałem konsumentów z postępowania-

⁵⁴ Alternatywnym rozwiązaniem, chroniącym interesy konsumentów, byłoby przyjęcie koncepcji, którą można by nazwać potocznie „konsumentem Schrödingera”. Podmiot taki byłby traktowany jako konsument na gruncie prawa materialnego — celem zrealizowania ochronnych założeń wynikających z prawa unijnego i krajowego — i jednocześnie jako niekonsument na gruncie prawa procesowego w razie zbiegu nowego postępowania odrębnego z postępowaniem w sprawach gospodarczych. Rozwiązanie to budzi jednak wątpliwości pod kątem spójności systemu prawnego oraz zgodności z zasadą *lege non distinguente*; wydaje się ponadto niezrozumiałe, a wręcz *contra legem*, gdyż opiera się jedynie na niepopartej brzmieniem tekstu prawnego próbie dostosowania wadliwej regulacji krajowej. Wydaje się wobec tego, że należy po prostu mówić o rozwiązaniu procesowym rodzącym wątpliwość co do zgodności z dyrektywą 93/13 i postulować interwencję legislacyjną.

niem w sprawach gospodarczych, gdy rozpoznawana sprawa należy do kategorii spraw z zakresu postępowania upadłościowego i restrukturyzacyjnego (art. 458² § 1 pkt 10 k.p.c.). W literaturze zgodnie wskazuje się, że przepis dotyczy spraw toczących się na podstawie przepisów ustaw Prawo upadłościowe⁵⁵ oraz Prawo restrukturyzacyjne⁵⁶. Przedsiębiorca przez sam fakt ogłoszenia upadłości czy też otwarcia postępowania restrukturyzacyjnego nie traci zadekretowanego w art. 43¹ k.c. statusu, zwłaszcza mając na uwadze powszechnie akceptowany pogląd, że o uzyskaniu i utrwaleniu statusu przedsiębiorcy i konsumenta w odniesieniu do konkretnej czynności prawnej decyduje charakter stron z chwili dokonania czynności (przede wszystkim zawarcia umowy)⁵⁷. O ile więc roszczenie oparte jest na podstawach wynikających z przytoczonych wyżej ustaw i wynika z czynności prawnej, która uzasadniała określenie stron mianem przedsiębiorcy i konsumenta, to teoretycznie sprawa taka może podlegać rozpoznaniu zarówno w postępowaniu w sprawach gospodarczych, jak i z udziałem konsumentów. Wyobrazić sobie można na przykład żądanie wyłączenia z masy upadłości (art. 70 pr. upad.) rzeczy sprzedanej upadłemu konsumentowi, której własność sprzedawca — przedsiębiorca zastrzegł, a zastrzeżenie to jest skuteczne w stosunku do masy upadłości (art. 101 ust. 1 pr. upad.)⁵⁸. W tym przypadku umowa sprzedaży stanowi czynność prawną, o której mowa w art. 22¹ k.c., zaś roszczenie — bazując na zawartej umowie — wywodzi się z przepisów prawa upadłościowego. Należy przecież mieć na uwadze, że nowe postępowanie odrębne znaleźć może zastosowanie również w sytuacji, gdy powodem jest przedsiębiorca.

Także i w tym przypadku powtórzyć można poczynione wyżej spostrzeżenie co do ryzyka niezgodności zaistniałej kolizji postępowań odrębnych z art. 6 ust. 1 w zw. z art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 poprzez utrudnienie konsumentowi uzyskania efektywnej ochrony w zakresie postanowień niedozwolonych w stosunku z przedsiębiorcą.

D. PROPOZYCJA ROZSTRZYGNIĘCIA ZBIEGU

Można powątpiewać, by ustawodawca brał w ogóle pod uwagę ryzyko wystąpienia przedstawionych wyżej dwóch przypadków zbiegu. Fakt pominięcia w zno-

⁵⁵ Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. — Prawo upadłościowe (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1520 ze zm.); dalej pr. upad.

⁵⁶ Ustawa z dnia 15 maja 2015 r. — Prawo restrukturyzacyjne (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2309).

⁵⁷ Przykładowo M. Łochowski (w:) *Kodeks...*, op. cit., nb 6 i 7; J. Sadowski (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. I, *Część ogólna, cz. 1 (art. 1–55⁴)*, pod red. J. Gudowskiego, Warszawa 2021, s. 324 i tam cytowane orzecznictwo.

⁵⁸ Jest to uznany w literaturze i orzecznictwie sposób realizacji zastrzeżenia własności rzeczy sprzedanej w rozumieniu art. 589 k.c. w prawie upadłościowym w przypadku upadłości kupującego; zob. np. S. Gurgul: *Prawo upadłościowe. Komentarz*, Warszawa 2020, komentarz do art. 101, nb 3; D. Chrapoński (w:) *Prawo upadłościowe. Komentarz*, pod red. A.J. Witosza, Warszawa 2021, s. 376. Co do ogólnych skutków prawnorzeczowych zastrzeżenia własności zob. wyrok SN z dnia 21 stycznia 1999 r., I CKN 955/97, OSNC 1999, nr 10, poz. 160.

welizowanym art. 458¹ § 1 k.p.c. udziału konsumenta w sprawach o odpowiedzialność za dług przedsiębiorcy, a także z zakresu prawa upadłościowego i restrukturyzacyjnego sugeruje, że świadomości takiej legislatorowi zabrakło. Jeśli jednak możliwość taka występuje, to zastanowić się należy nad prawnym reżimem, w którym dana sprawa powinna zostać rozpoznana. Rozstrzygnięcie, jak słusznie zauważono w literaturze, nie jest proste⁵⁹. Godna aprobaty wykładnia prokonsumencka nie powinna przecież zarazem prowadzić do zupełnego odwrócenia proporcji pomiędzy stronami. Celem prawa konsumenckiego — a do tej dziedziny należałoby również zaliczyć regulacje proceduralne — jest wyrównanie pozycji konsumenta i przedsiębiorcy, która zasadza się na naturalnych, zwykle nieuniknionych dysproporcjach ekonomicznych⁶⁰. Wykładnia prokonsumencka nie może przeto doprowadzić do zupełnego odwrócenia tego typowego układu i podporządkowania przedsiębiorcy konsumentowi. Rozwiązanie kolizji postępowania z udziałem konsumentów z postępowaniem w sprawach gospodarczych powinno zatem prowadzić do — przy najmniej względnej — wyważenia pozycji stron.

Zaistniały zbieg postępowań odrębnych może być różnie rozstrzygany. W literaturze proponuje się bowiem rozwiązania od pełnego prymatu postępowania z udziałem konsumentów⁶¹ po zastosowanie znanych teorii prawa reguł kolizyjnych, zwłaszcza *lex posterior derogat legi priori*, przy uwzględnieniu merytorycznej specjalizacji kolidujących regulacji⁶². Żaden z prezentowanych sposobów zaistniałej kolizji nie wydaje się jednak przekonywający. Bezwzględne pierwszeństwo postępowania z udziałem konsumentów, wyłączające inne postępowania odrębne, pogłębiać może — paradoksalnie zamierzoną przez ustawodawcę — dysproporcję między stronami. Stosowanie zasady *lex specialis derogat legi generali* wymaga zaś określenia, która kategoria spraw (z udziałem konsumentów czy gospodarcze) ma charakter bardziej ogólny, co wydaje się niewykonalne. Zestawienie art. 458² z art. 458¹⁴ k.p.c. wskazuje bowiem, że postępowanie w sprawach gospodarczych wyodrębniono ze względu na kryterium przedmiotowe, zaś z udziałem konsumentów ze względu na kryterium podmiotowe. Oba kryteria należą do ontologicznie innych sfer, więc trudno powiedzieć, która kategoria spraw ma charakter ogólny, która zaś szczególny. Należy przeto poszukiwać innego rozstrzygnięcia.

Jedynym rozwiązaniem, które pogodzi zaistniałą w systemie prawa procesowego sprzeczność, wydaje się — w oparciu o reguły kolizyjne z art. 458¹ § 2 i art. 458¹⁴ § 2 k.p.c. — dokonanie selekcji przepisów z obydwu postępowań odręb-

⁵⁹ J. Gołaczyński: *Kodeks...*, *op. cit.*, pkt 2; A. Mendrek: *Postępowanie odrębne...*, *op. cit.*, s. 415.

⁶⁰ Por. E. Lętowska: *Europejskie prawo umów konsumenckich*, Warszawa 2004, s. 25–27; N. Reich: *Europäisches Verbraucherrecht. Eine problemorientierte Einführung in das europäische Wirtschaftsrecht*, Baden-Baden 1996, s. 27.

⁶¹ Tak G. Kamieński (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, I. Gil, Legalis 2023, komentarz do art. 458¹⁴, pkt 8.

⁶² Tak z kolei T. Zembrzusi: *Dokąd zmierza...*, *op. cit.*, s. 111–112.

nych w zgodzie ze wskazanym uprzednio celem interpretacji⁶³. Doprowadzi to zapewne do stworzenia swoistego postępowania „hybrydowego”, które nie będzie ani czystym postępowaniem w sprawach gospodarczych, ani też czystym postępowaniem z udziałem konsumentów. Powinno również pozwolić osiągnąć inny akcentowany w piśmiennictwie cel prawa konsumenckiego, którym jest — obok ochrony przed przewagą przedsiębiorcy przez zapewnienie równowagi kontraktowej⁶⁴ — ochrona konsumenta także przed państwem członkowskim, które przez nieporadną legislację może zaszkodzić interesom konsumentów⁶⁵. Skoro bowiem przepisy proceduralne mają charakter publicznoprawny i odpowiadają za regulację postępowania przed organem państwowym, to i w tym przypadku ryzyko naruszenia dóbr prawnych konsumenta pozostaje aktualne. Mowa tu o realizacji postulatu znanego z piśmiennictwa niemieckiego jako *Rechtsgüterschutz*. W grę wchodzi zwłaszcza takie dobro, jak wiedza, informacja i wolność wyboru konsumenta⁶⁶. Postulat ich ochrony powinien również zostać uwzględniony w procesie dekodowania „hybrydowego” postępowania odrębnego, o którym wspomniano.

Część problemów w omawianym zakresie usuwa sam ustawodawca. Za nowelizacją art. 458¹ § 1 k.p.c. podąża bowiem uchylene art. 458³ k.p.c.⁶⁷ Oznacza to, że rozpoznanie sprawy o odpowiedzialność za dług przedsiębiorcy oraz z zakresu prawa upadłościowego i restrukturyzacyjnego — niezależnie od charakterystyki stron w kategoriach przedsiębiorcy i konsumenta — może się odbyć bez obowiązku podawania przez strony adresów poczty elektronicznej. Tym samym odpada potrzeba uwzględniania art. 458³ k.p.c. w rekonstrukcji regulacji zbiegu rozważanych postępowań.

Wynikający z art. 458¹⁵ k.p.c. obowiązek powołania przez strony wszystkich twierdzeń i dowodów w pozwie (lub odpowiedzi na pozew) pod rygorem prekluzji powinien — w razie zbiegu postępowania w sprawach gospodarczych z postępowaniem z udziałem konsumentów — zostać ograniczony do strony mającej przymiot przedsiębiorcy. Przesądza o tym jednoznaczna intencja ustawodawcy, który w sytuacji występowania po przeciwnych stronach procesu konsumenta i przedsiębiorcy zdecydował się nałożyć obowiązek powołania w pozwie lub odpowiedzi na pozew wszystkich twierdzeń i dowodów wyłącznie na przedsiębiorcę (art. 458¹⁵ k.p.c.). Nawet jeśli intencję ustawodawcy co do naruszenia procesowej zasady równości stron można i należy oceniać negatywnie, to inne rozwiązanie kolizji nie wchodzi w rachubę. Równoległe nałożenie na konsumenta obowiązku z art. 458⁵ k.p.c. po-

⁶³ Proponowany zabieg nie powinien budzić sprzeciwu, gdyż wymienione w tekście głównym przypisy nie odwołują się do kolizji z innymi postępowaniami odrębnymi rozumianymi jako wyodrębnione całości, ale mówią — *verba legis* — o przepisach o innych postępowaniach odrębnych.

⁶⁴ *Vertragsparität*. Na ten temat zob. zwłaszcza F. Denkinger: *Der Verbraucherbegriff*, Berlin 2007, s. 77 i n. (w tym przede wszystkim s. 77–78).

⁶⁵ N. Reich: *Europäisches Verbraucherrecht...*, op. cit., s. 28.

⁶⁶ E. Łętowska: *Ochrona niektórych praw konsumentów*, Warszawa 2001, s. 25–26.

⁶⁷ Art. 1 pkt 63 ustawy z 9 marca 2023 r.

zostawałoby w sprzeczności z aksjologią prawa konsumenckiego i podważało sens ochrony konsumenta, o którym mowa była wyżej. Obciążony prekluzją dowodową konsument może bowiem nie mieć szansy, by wyrównać stan dysproporcji informacyjnej, który wywiązał się między nim a przedsiębiorcą. Aby zrealizować postulaty ochrony konsumenckiej i jednocześnie nie naruszać zasady równości broni, wydaje się, że *de lege ferenda* należałoby po prostu wykluczyć zadekretowaną w art. 458¹⁵ k.p.c. regułę jednostronnej prekluzji. Można jednak mieć nadzieję, że procesowe skutki prekluzji nie będą aż tak dotkliwe, jak mogłoby się wydawać. Jeśli bowiem przedsiębiorca będzie reprezentowany przez profesjonalnego pełnomocnika, to od niego — jako zawodowego prawnika — można oczekiwać wiedzy o zasadzie prekluzji. Jeśli zaś przedsiębiorca działa sam, wówczas zostanie pouczony przez przewodniczącego o konieczności powołania wszystkich twierdzeń i dowodów w wyznaczonym terminie (art. 458¹⁵ § 2 k.p.c.).

Do „hybrydowego” postępowania znajdzie natomiast zastosowanie art. 458⁶ k.p.c., który przewiduje rozpoznanie sprawy z pominięciem przepisów o postępowaniu w sprawach gospodarczych na wniosek przedsiębiorcy będącego osobą fizyczną lub osoby niebędącej przedsiębiorcą. W interesującym nas przypadku skutkiem zgłoszenia stosownego wniosku będzie rozpoznanie sprawy wyłącznie w postępowaniu z udziałem konsumentów, a tym samym postępowanie „hybrydowe” stanie się czystym nowym postępowaniem odrębnym, tzn. zbieg nie wystąpi (przeistnienie istnieć). Na szczególne podkreślenie zasługuje tu rola konsumenta. Sformułowanie art. 458⁶ § 1 k.p.c. o osobie niebędącej przedsiębiorcą niewątpliwie obejmować będzie bowiem konsumentów w rozumieniu art. 22¹ k.c. Jako że wniosek z art. 458⁶ § 1 k.p.c. jest dla sądu wiążący⁶⁸, to tym samym konsument ma praktycznie nieograniczoną możliwość wyłączenia zbiegu postępowań, prowadząc do rozpoznania sprawy według przepisów o postępowaniu dla niego najbardziej korzystnym, tj. z udziałem konsumentów. Spostrzeżenie to jeszcze bardziej powinno uspokoić występujące w piśmiennictwie obawy co do rozstrzygania zbiegu rozważanych postępowań.

Wydaje się, że zastosowanie art. 458⁷ § 1 k.p.c. również jest co do zasady możliwe. Przepis ten stanowi w istocie sposób korekcji poprzedniej decyzji sądu, który mylnie zakwalifikował sprawę jako gospodarczą. W interesującym nas przypadku kwalifikacja określonej sprawy jako gospodarczej w rozumieniu art. 458² § 1 k.p.c. oraz „konsumenckiej” w rozumieniu art. 458¹⁴ § 1 k.p.c. odbywa się niezależnie od siebie, przez co utrata przez sprawę cechy gospodarczej — a właściwie nieposiadanie jej od początku — skutkuje uznaniem jej za czysto „konsumencką”. Wówczas przekazanie sprawy, o którym mowa w art. 458⁷ § 1 k.p.c., sprowadzać się będzie do przekazania jej do sądu cywilnego celem rozpoznania według przepi-

⁶⁸ Np. T. Wiśniewski (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Artykuły 367–505*³⁹, pod red. T. Wiśniewskiego, Warszawa 2021, s. 687.

sów art. 458¹⁴–458¹⁶ k.p.c. Podobnie nieprzekazanie sprawy gospodarczej, które skutkuje rozpoznaniem z pominięciem tego postępowania odrębnego, powinno oznaczać rozpoznanie sprawy według przepisów o postępowaniu z udziałem konsumentów (art. 458⁷ § 2 k.p.c.).

Artykuł 458⁸ k.p.c. może również w rozważanym przypadku znaleźć zastosowanie. Żaden z przepisów postępowania z udziałem konsumentów nie sprzeciwia się zastosowaniu wskazanej regulacji w razie zbiegu. W szczególności niedopuszczalność powództwa wzajemnego, o której mowa w art. 458⁸ § 3 k.p.c., może zostać odniesiona także do postępowania z udziałem konsumentów. Choć oznacza to ograniczenie dostępnych środków procesowych, z których mógłby korzystać konsument, to jednak należy mieć na względzie, że to samo ograniczenie dotyczyć może przedsiębiorcy, gdy ten będzie występować w charakterze pozwanego. Nic nie stoi na przeszkodzie wytoczeniu przez pozwanego konsumenta osobnego powództwa, którego treść miałyby odpowiadać niedopuszczalnemu powództwu wzajemnemu.

Wydaje się wszakże, że z przyczyn praktycznych specyficznie będzie się kształtować zastosowanie art. 458⁸ § 2 *in medio* k.p.c., który wyłącza w postępowaniu w sprawach gospodarczych dopuszczalność przekształceń podmiotowych (art. 194–196 i art. 198 k.p.c.). Jest to prostą konsekwencją nałożonego na przewodniczącego i sąd — o czym była mowa — kontrowersyjnego obowiązku uprzedniego badania relacji prawnej stron, którego celem jest ustalenie, czy strony są względem siebie przedsiębiorcą i konsumentem. Prawdliwość ustalenia warunkuje w ogóle zastosowanie postępowania z udziałem konsumentów. Jeśli w trakcie rozpoznawania sprawy okaże się, że stron nie można uznać za przedsiębiorcę i konsumenta, wówczas właściwą decyzją procesową będzie rezygnacja z postępowania z udziałem konsumentów, zaś sprawa będzie rozpoznawana wyłącznie według przepisów o postępowaniu w sprawach gospodarczych. Tym samym procedura uzupełniania legitymacji procesowej (art. 194–196 i art. 198 k.p.c.) nie znajdzie zastosowania w sprawie „czysto” gospodarczej.

Największe wątpliwości, jak się wydaje, mogą dotyczyć umowy dowodowej (art. 458⁹ k.p.c.). Należy mieć na względzie, że umowa ta może zostać zawarta także przed procesem w formie pisemnej pod rygorem nieważności. Teoretycznie umowa taka mogłaby zatem również zostać zawarta między przedsiębiorcą a konsumentem na wypadek rozpoznawania zaistniałego między nimi sporu w sprawie, o której mowa w art. 458² § 1 pkt 7 i 10 k.p.c., i rozwiązanie takie należy — co do zasady — zaakceptować. Wydaje się wszakże, że umowa dowodowa w tym przypadku mogłaby być uznana za abuzywną w rozumieniu art. 385¹ § 1 k.c. Ocena powinna być dokonywana *ad casum*, zwłaszcza mając na uwadze, czy umowa została narzucona (zazwyczaj w formie wzorca umownego), czy indywidualnie wynegocjowana⁶⁹. Potwierdzają to wyrażone już w literaturze zapatrywania co do możliwości kwalifiko-

⁶⁹ Zob. K. Górniak: *Umowy dowodowe w procesie cywilnym*, Transformacje Prawa Prywatnego 2019, nr 4, s. 34–35 oraz s. 42. Cytowany autor słusznie zakładał, że problem abuzywności umów, o których mowa w art. 458⁹ k.p.c., praktycznie będzie ograniczony, gdyż konsumenci nie będą uczestniczyć w postępowaniu w sprawach gos-

wania umów dowodowych jako postanowień niedozwolonych⁷⁰. Co prawda zakazu umów dowodowych nie sposób wywieść wprost z art. 385³ k.c., lecz należy pamiętać, że katalog tzw. szarych klauzul jest jedynie przykładowy. Nie można przeto wykluczyć oceny umowy dowodowej z perspektywy art. 385¹ k.c., zwłaszcza mając na uwadze, że porozumienia dotyczące innych kwestii procesowych są we wspomnianym katalogu *explicite* wymienione (art. 385³ pkt 23 k.c.)⁷¹.

W przypadku zawarcia rzeczowej umowy dopiero przed sądem do protokołu (art. 458⁹ § 2 k.p.c.) sąd powinien — kierując się postulatem ochrony konsumenta — uprzedzić go o skutkach zawieranej umowy dowodowej. Normatywną podstawę ku temu znaleźć można zarówno w art. 212 § 2, jak i art. 156¹ k.p.c. Umowa dowodowa może bowiem wyraźnie oddziaływać na wynik sprawy — przez wykluczenie określonych środków dowodowych⁷², praktycznie zawężając możliwości do ustalenia przez sąd stan faktyczny, stanowiący przedmiot oceny wyrażonej w orzeczeniu. Jeżeli sąd udzieli stosownego pouczenia, wówczas należy przyjąć, że umowa dowodowa jest postanowieniem „uzgodnionym indywidualnie” w rozumieniu art. 385¹ § 1 k.c. Aktywność sądu pozwala bowiem osiągnąć *ratio legis* tego przepisu, którą jest niewątpliwie zagwarantowanie konsumentowi pełnej świadomości co do następstw podejmowanych czynności prawnych. Sąd wywiązuje się tym samym ze swojej funkcji, akcentowanej zwłaszcza w ostatnim orzecznictwie TSUE, w postaci „nadzorcy” autonomii informacyjnej konsumenta⁷³.

Wydaje się, że subsydiarny charakter dowodu z zeznań świadków (art. 458¹⁰ k.p.c.) również może być zastosowany w razie zbiegu postępowania w sprawach gospodarczych z postępowaniem z udziałem konsumentów. Nie ogranicza to bowiem ani praw przedsiębiorcy, ani konsumenta. W razie braku innych dowodów z zeznań świadków może być przecież zawsze przeprowadzony (art. 458¹⁰ *in fine* k.p.c.).

Jednocześnie należałoby zrezygnować z ograniczenia na niekorzyść konsumenta w postaci wynikającego z art. 458¹¹ k.p.c. ciężaru wykazania nabycia, zmiany lub utraty uprawnienia dokumentem w rozumieniu art. 77³ k.c. Przemawia za tym aksjologia, którą wywieść można z art. 74 § 2 k.c., a którą powieliła nowe po-

podarczych. Po nowelizacji dokonanej ustawą z 9 marca 2023 r. ocena umów dowodowych jako postanowień abuzywnych może przybrać na znaczeniu.

⁷⁰ *Ibidem*.

⁷¹ Jak wynika z ustaleń M. Rzewuskiego: *Umowa dowodowa w postępowaniu gospodarczym — między teorią a praktyką*, Dyskurs Prawniczy i Administracyjny 2021, nr 1, s. 94, liczba zawieranych między przedsiębiorcami umów dowodowych jest niewielka. Wydaje się, że jeszcze mniejsza będzie liczba potencjalnych umów tego typu między przedsiębiorcami i konsumentami na wypadek potencjalnego sporu, wyczerpującego przesłanki sprawy gospodarczej oraz konsumenckiej. Można wobec tego żywić nadzieję, że problem abuzywności umów dowodowych pozostanie jedynie teoretyczny.

⁷² Wyłączony umową dowodową dowód sąd pomija; zob. A. Arkuszewska: *Charakterystyka umowy dowodowej — zagadnienia wybrane*, Przegląd Prawa i Administracji 2022, t. 128, s. 139–140; K. Górniak: *Umowy...*, *op. cit.*, s. 27. Występujące w literaturze rozbieżności co do możliwości dopuszczenia dowodu z urzędu na podstawie art. 232 zd. 2 k.p.c. w sytuacji jego wyłączenia umową dowodową nie mają decydującego znaczenia dla niniejszej pracy i można je tylko zasygnalizować.

⁷³ Zob. zwłaszcza wyrok TSUE z dnia 29 kwietnia 2021 r., C-19/20, ECLI:EU:C:2021:341.

stępowanie odrębne z udziałem konsumentów. Celem ustawodawcy, który wykluczył ograniczenia wynikające z formy *ad probationem*, była chęć ochrony konsumenta poprzez umożliwienie mu wykazania dokonania czynności prawnej z przedsiębiorcą każdym możliwym dowodem. Okoliczność ta jest oczywista i nie budzi wątpliwości w piśmiennictwie⁷⁴. Podobne uzasadnienie kieruje zarazem ustawodawcą, który kreuje postępowanie odrębne z udziałem konsumentów⁷⁵. Nie może ono przeto pozostać bez znaczenia także w przypadku dokonywanej w tym miejscu rekonstrukcji postępowania „hybrydowego”. Wydaje się, że przemawia to przeciwko ograniczeniom, o których mowa w art. 458¹¹ k.p.c., gdy konsument zamierza posłużyć się innym źródłem dowodu niż dokument w rozumieniu art. 77³ k.c. W przypadku zawarcia umowy dowodowej, która miałaby wykluczyć inne dowody i ograniczyć środki obrony konsumenta do dowodów, o których mowa w art. 458¹¹ k.p.c., umowę tę należałoby zapewne uznać za abuzywną w świetle art. 385¹ § 1 k.c.

Wspomniana aksjologia prawa konsumenckiego przemawia również za wykluczeniem z „hybrydowego” postępowania art. 458¹² k.p.c. Ustawodawca w art. 458¹⁶ k.p.c. zdecydował się bowiem ryzykiem podwyższenia kosztów obarczyć wyłącznie przedsiębiorcę. Zastrzec jednak należy, że zaproponowane tu rozwiązanie jest dość arbitralne i oparte na istotnym założeniu systemu prawnego w postaci ochrony konsumenta. Autor ma przeto świadomość możliwej wadliwości obranego rozstrzygnięcia. Arbitralności jednak nie sposób uniknąć, skoro wymusił ją sam ustawodawca nieprzemyślaną decyzją legislacyjną, nowelizując kodeks postępowania cywilnego.

De lege ferenda należy, zgodnie ze słusznym poglądem doktryny⁷⁶, uchylić art. 458¹⁶ k.p.c. Trafnie kwestionuje się bowiem jego przydatność dla usprawnienia postępowania, zwłaszcza ze względu na trudny do udowodnienia fakt podejmowania przez przedsiębiorcę czynności procesowych w złej wierze. Skądinąd dalsze obowiązywanie art. 458¹² k.p.c. również nie wydaje się niezbędne i — jak widać — prowadzi tylko do dalszych komplikacji w sytuacji zbiegu postępowań. Wbrew stanowisku ustawodawcy, art. 103 k.p.c. wydaje się dostatecznie skutecznym i dolegliwym mechanizmem dyscyplinowania stron⁷⁷. Treść art. 103 § 2 k.p.c. bynajmniej nie ogranicza się jedynie do sankcjonowania nieuczestniczenia, jak wydaje się twierdzić ustawodawca⁷⁸, w mediacji. Wspomniany brak uczestnictwa w mediacji to tylko przykład niesumiennej postępowania strony (sformułowanie „zwłaszcza”). Pojemna formuła „oczywiście niesumiennej lub oczywiście niewłaściwej postępowania”, o której mowa w art. 103 § 1 k.p.c., pozwala objąć — jak to czynią art. 458¹² oraz art. 458¹⁶ k.p.c. — także czynności przedprocesowe.

⁷⁴ Zamiast wielu np. G. Stojek (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. I, *Część ogólna* (art. 1–125), pod red. M. Frasa, M. Habdas, Warszawa 2018, s. 721; W. Robaczyński (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz. Część ogólna*, pod red. P. Księżaka, M. Pyziak-Szafnickiej, Warszawa 2014, s. 909.

⁷⁵ Uzasadnienie..., *op. cit.*, s. 42.

⁷⁶ A. Mendrek: *Postępowanie odrębne*..., *op. cit.*, s. 417–418.

⁷⁷ Uzasadnienie..., *op. cit.*, s. 43.

⁷⁸ *Ibidem*, s. 43.

Zastosowanie znajdzie również art. 458¹³ k.p.c., który przez odesłanie do art. 492 § 1 i 2 k.p.c. czyni z nieprawomocnego wyroku uwzględniającego powództwo w sprawie gospodarczej, będącej jednocześnie sprawą z udziałem konsumenta, tytuł zabezpieczenia wykonalny bez konieczności nadawania mu klauzuli wykonalności. Jest to swoista „broń obosieczna”, bowiem może przysługiwać zarówno konsumentowi, jak i przedsiębiorcy. Aksjologia postępowania z udziałem konsumentów nie stoi jednak na przeszkodzie implementacji owego przepisu do postępowania „hybrydowego”, o którym mowa, bowiem ochronie konsumenta służy możliwość ograniczenia wnioskowanego przez przedsiębiorcę zabezpieczenia (art. 492 § 2 k.p.c.).

Alternatywnym rozwiązaniem dla zaproponowanego powyżej rozstrzygnięcia zbiegu jest przyjęcie prymatu postępowania z udziałem konsumentów nad postępowaniem w sprawach gospodarczych. Wówczas w razie kolizji obydwu postępowań sprawę należy rozpoznać wyłącznie w oparciu o przepisy dotyczące nowego postępowania odrębnego. Stanowisko takie zajął Ł. Zamojski⁷⁹, uważając, że prymat postępowania w sprawach gospodarczych — a tym samym pominięcie przepisów art. 485¹⁴–458¹⁶ k.p.c. — może nawet niekiedy prowadzić do nieważności postępowania na podstawie art. 379 pkt 5 k.p.c. Autor niniejszego artykułu sądzi jednak, że bezwarunkowe pierwszeństwo postępowania z udziałem konsumentów — a więc postępowania, które istotnie uprzywilejowuje konsumenta w stosunku do przedsiębiorcy — może prowadzić do nieważności postępowania ze względu na brak możliwości obrony swoich praw także przez przedsiębiorcę⁸⁰. Skoro, jak wskazali sami projektodawcy, o czym była już mowa w niniejszym artykule, nowe postępowanie odrębne celowo narusza zasadę „równości broni” i wprowadza dysproporcję między stronami, to proponowana w niniejszym tekście konstrukcja postępowania „hybrydowego” powinna tę „równość broni” choćby w części przywrócić, racjonalizując nieprzemyślane zmiany kodeksu postępowania cywilnego.

V. ZBIEG POSTĘPOWANIA Z UDZIAŁEM KONSUMENTÓW Z INNYMI POSTĘPOWANIAMI ODRĘBNYMI

A. ZBIEG POSTĘPOWANIA Z UDZIAŁEM KONSUMENTÓW Z POSTĘPOWANIEM W SPRAWACH WŁASNOŚCI INTELEKTUALNEJ

Możliwy jest również zbieg postępowania z udziałem konsumentów z postępowaniem w sprawach własności intelektualnej (art. 479⁸⁹–479¹²⁹ k.p.c.)⁸¹. W regu-

⁷⁹ Ł. Zamojski: *Postępowanie...*, *op. cit.*, s. 556.

⁸⁰ Jak zauważa T. Zembrzusi: *Dokąd zmierza...*, *op. cit.*, s. 119, nowe postępowanie odrębne wprowadza nieznaną dotychczasowemu polskiemu postępowaniu cywilnemu dyskryminację jednej ze stron.

⁸¹ Podobnie M. Dziurda: *Kodeks...*, *op. cit.*, s. 376.

lacji tego postępowania odrębnego również występuje odpowiednia klauzula kolizyjna (art. 479⁹¹ k.p.c.), która sugeruje jego pierwszeństwo w przypadku zbiegu z innymi postępowaniami odrębnymi. Wydaje się wszakże, że zakres kolizji z postępowaniem z udziałem konsumentów nie jest znaczny, a tym samym oba postępowania — inaczej niż w przypadku zbiegu z postępowaniem w sprawach gospodarczych — mogą być stosowane równolegle. Postępowanie w sprawach własności intelektualnej jest bowiem postępowaniem niezwykle wyspecjalizowanym; występujące w nim odrębności dotyczą kwestii bardzo szczegółowych i przekraczają ramy postępowania rozpoznawczego, co w zasadzie ułatwia rozstrzyganie kolizji z innymi postępowaniami odrębnymi⁸². Postępowanie z udziałem konsumentów ogranicza się bowiem do regulacji odrębności postępowania rozpoznawczego, zgodnie z istotą postępowań odrębnych⁸³.

Przykładem wskazanego zbiegu może być sprawa polegająca na żądaniu przez przedsiębiorcę zapłaty od konsumenta z tytułu korzystania z utworu czy też żądaniu złożenia oświadczenia woli niezbędnego do przejścia praw autorskich majątkowych⁸⁴. W tych przypadkach nie można bowiem z góry wykluczyć, że związek uprzedniej czynności prawnej z działalnością gospodarczą lub zawodową — mającej stanowić źródło roszczenia — będzie dla jednej ze stron tylko pośredni bądź w ogóle nie wystąpi, a tym samym strona taka będzie konsumentem w rozumieniu art. 22¹ k.c.

Godzi się przeto zauważyć jedynie, że wyłączna właściwość Sądu Okręgowego w Warszawie, o której mowa w art. 479⁹⁰ § 2 k.p.c., wyklucza właściwość przemianą, na którą wskazuje art. 458¹⁴ § 4 k.p.c. Kolizję pozwala jednoznacznie rozstrzygnąć sam ustawodawca, który w art. 458¹⁴ § 4 *in fine* k.p.c. respektuje właściwość wyłączną. Z kolei art. 458¹⁴ § 4 zd. 1 k.p.c. należy rozumieć w ten sposób, że konsument może skorzystać z właściwego dla swojego miejsca zamieszkania sądu okręgowego, który rozpoznaje sprawy z zakresu własności intelektualnej, tj. Sądu Okręgowego w Gdańsku, Katowicach, Lublinie, Poznaniu albo Warszawie⁸⁵. W pozostałym zakresie przepisy o postępowaniu z udziałem konsumentów mogą być zastosowane bez ograniczeń.

⁸² O specjalizacji postępowania w sprawach intelektualnych zob. zwłaszcza M. Dziurda (w:) *System prawa procesowego cywilnego*, t. II, cz. 3, pod red. S. Cieślaka, Warszawa 2023, s. 899–901.

⁸³ Tę oczywistą prawdę naruszył jednak ustawodawca, który w regulacji postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych — w sposób zupełnie niezrozumiały — uregulował kwestie m.in. postępowania egzekucyjnego; zob. krytykę J. Gudowskiego (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, t. I i II, pod red. T. Zembrzuskiego, Warszawa 2020, s. 1107–1109.

⁸⁴ Przykłady za M. Bujalski: *Umowy przedwstępne do umów mających za przedmiot autorskie prawa majątkowe (przenoszących autorskie prawa majątkowe i licencyjne)*, *Kwartalnik Prawa Prywatnego* 2022, z. 4, s. 728. Autor proponuje jednak zawężenie rozumienia spraw z zakresu własności intelektualnej (art. 478⁸⁹ k.p.c.); *ibidem*, s. 728–730.

⁸⁵ Sądy te wskazuje rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 29 czerwca 2020 r. w sprawie przekazania niektórym sądom okręgowym rozpoznawania spraw własności intelektualnej z właściwości innych sądów okręgowych (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1398).

B. ZBIEG POSTĘPOWANIA Z UDZIAŁEM KONSUMENTÓW Z POSTĘPOWANIEM NAKAZOWYM I UPOMINAWCZYM

Zdecydowanie częstszy od dotychczas wymienionych będzie zbieg postępowania z udziałem konsumentów z postępowaniem nakazowym i upominawczym. Regulacja tych postępowań odrębnych nie zawiera podobnych klauzul kolizyjnych, jak postępowanie w sprawach gospodarczych oraz postępowanie w sprawach własności intelektualnej, co oznacza swojego rodzaju supremację postępowania z udziałem konsumentów w przypadku zbiegu. Brak klauzul kolizyjnych w regulacji postępowania nakazowego i upominawczego oznacza nadrzędność tych postępowań, które stosowną klauzulę zawierają. Sensem wspomnianej klauzuli jest bowiem stosowanie przepisów o innych postępowaniach odrębnych w takim zakresie, w jakim są zgodne z regulacją postępowania odrębnego zawierającego klauzulę. Zastosowanie art. 458¹⁴ k.p.c. w całości nie powinno stanowić wówczas problemu, bowiem regulacja postępowania nakazowego i upominawczego nie pozostaje w sprzeczności z zawartymi w powołanym przepisie zasadami. Zakresy normowania w tym przypadku się nie pokrywają.

Co do możliwości zastosowania art. 458¹⁵ k.p.c., a więc prekluzji twierdzeń i dowodów, wyrażono w literaturze stanowisko, że przepisu tego nie sposób zastosować, gdy przedsiębiorca występuje jako strona pozwana⁸⁶. Z pewnością przepisu tego nie da się zastosować wprost, gdyż doszłoby do sprzeczności terminów — wniesienia zarzutów lub sprzeciwu od nakazu zapłaty oraz powołania twierdzeń i dowodów. Doręczenie stosownych pouczeń następowałoby wraz z odpisem pozwu i nakazem zapłaty (art. 480² § 3 w zw. z art. 458¹⁵ § 2 k.p.c.). Możliwe byłyby przeto sytuacje, gdy pozwany przedsiębiorca będzie mieć na przykład miesiąc na wniesienie zarzutów (art. 480² § 2 pkt 3 k.p.c.) — w których to zarzutach powinien powołać twierdzenia i dowody (art. 493 § 2 k.p.c.) — przy jednoczesnym zobowiązaniu przewodniczącego do powołania owych twierdzeń i dowodów pod rygorem prekluzji w terminie dwóch tygodni (art. 458¹⁵ § 3 k.p.c.). Wydaje się, że jedynym rozwiązaniem jest uznanie, że oznaczone w art. 480² § 2 k.p.c. terminy na zaskarżenie nakazu zapłaty samodzielnie oznaczają termin powołania twierdzeń i dowodów. Sama instytucja prekluzji w postępowaniu nakazowym i upominawczym nie jest jednak obca ustawodawcy, który jeszcze do niedawna przewidywał ją *explicite* w art. 493 § 2 k.p.c.⁸⁷, zaś współcześnie ogranicza ją do art. 480³ § 2 k.p.c.

Respektując wolę ustawodawcy, można interpretować zbieg postępowania nakazowego i upominawczego z postępowaniem z udziałem konsumentów w ten sposób,

⁸⁶ J. Gołaczyński: *Kodeks...*, *op. cit.*, pkt 2.

⁸⁷ Prekluzję w postępowaniu nakazowym uchyliła dopiero ustawa z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1469 ze zm.), dokonując zmiany brzmienia art. 493 § 2 k.p.c.

że pozwany — przedsiębiorca powinien powołać wszystkie twierdzenia i dowody pod rygorem ich prekluzji (z zastrzeżeniem art. 458¹⁵ § 4 k.p.c.) w sprzeciwie lub zarzutach od nakazu zapłaty, a więc w terminie, który wynika z ustawy (art. 480² § 2 k.p.c.)⁸⁸. W ten sposób urzeczywistnić można intencję ustawodawcy co do obciążenia przedsiębiorcy specyficznym ciężarem procesowym, przy jednoczesnym uniknięciu „rozdwojenia” terminów na zaskarżenie nakazu zapłaty i na zgłoszenie twierdzeń i dowodów. Rola przewodniczącego w takim przypadku ogranicza się do udzielenia pouczeń o treści art. 458¹⁵ § 1 i 4 k.p.c. bez wyznaczania terminu, o którym mowa w art. 458¹⁵ § 3 k.p.c. Proponowane rozwiązanie pozwala zarazem wykluczyć nieakceptowalną koncepcję, polegającą na przyznaniu przewodniczącemu kompetencji do modyfikowania ustawowych terminów na wniesienie środka zaskarżenia.

Alternatywnie akceptowalna wydaje się koncepcja, zgodnie z którą przewodniczący jest skrępowany do wyznaczenia terminu na wskazanie twierdzeń i dowodów skorelowanego z terminami, o których mowa w art. 480² § 2 k.p.c. Rozwiązanie takie podważałoby jednak sens art. 458¹⁵ § 3 k.p.c., który sugeruje pewną swobodę przewodniczącego w tym zakresie, więc należy je odrzucić.

Wskazane problemy naturalnie nie występują, gdy pozwanym jest konsument. Nie dotyczy go bowiem art. 458¹⁵ k.p.c., co oznacza, że konsument związany jest jedynie obowiązkiem z art. 480³ § 2 k.p.c.

C. ZBIEG POSTĘPOWANIA Z UDZIAŁEM KONSUMENTÓW Z POSTĘPOWANIEM UPROSZCZONYM

Jedynym postępowaniem odrębnym, które wydaje się w zupełności do pogodzenia z projektowanym postępowaniem z udziałem konsumentów, jest postępowanie uproszczone. Wystarczy wyraźnie podkreślić, że na podstawie art. 505¹² § 2 k.p.c. wykluczone będzie przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania przez sąd pierwszej instancji z pominięciem przepisów o postępowaniu z udziałem konsumentów. *Verba legis* przepis ten pozwala jedynie na pominięcie postępowania uproszczonego, co też potwierdza względną obligatoryjność tego postępowania odrębnego⁸⁹. Nie ma zatem uzasadnienia, by rozszerzać zakres jego zastosowania na obligatoryjne postępowanie z udziałem konsumentów.

⁸⁸ Za utrzymaniem rygoru prekluzji w przypadku zbiegu postępowania z udziałem konsumentów oraz postępowania nakazowego opowiada się również M. Lochowski (w:) *Kodeks..., op. cit.*, nb 8, choć z nieco innym uzasadnieniem.

⁸⁹ Zob. również art. 505¹ § 3 k.p.c.

VI. PODSUMOWANIE

Zgodzić się należy z dominującym stanowiskiem dotychczasowej literatury, która powstała na temat nowego postępowania odrębnego, że nowelizacja jest w zasadzie zbędna⁹⁰. Zakres dokonywanych zmian można jednak określić, nieco paradoksalnie, jako znaczny i nieznaczny. Choć ustawodawca wprowadza do kodeksu postępowania cywilnego trzy dość zwarte artykuły, to jednak przepisy te będą regulować sposób rozpoznania dość dużej liczby spraw, o czym była mowa wcześniej. Postępowanie odrębne, wbrew swojej nazwie, stanie się w pewnym sensie postępowaniem ogólnym. Posługując się kolokwializmem, można rzec, że wprowadzenie art. 458¹⁴–458¹⁶ k.p.c. i nazwanie ich dumnie postępowaniem odrębnym jest nieco nad wyraz.

Na aprobatę zasługuje również uwaga, że zakres wprowadzanych zmian bynajmniej nie uzasadniał wyróżniania kolejnego postępowania odrębnego, naruszając i tak chwiejną strukturę postępowań odrębnych, utrudniając rozstrzyganie relacji między nimi⁹¹. Jeśli ustawodawca koniecznie chciał przyznać konsumentom określone przywileje procesowe, to zupełnie wystarczające było uczynienie tego w przepisach regulujących ogólny proces cywilny, ewentualnie wśród określonych — istniejących już — postępowań odrębnych, gdyby zaistniała taka potrzeba. Jak wykazano w niniejszym tekście, potrzeba taka rzeczywiście się pojawia, o czym świadczy zwłaszcza niejasne rozstrzygnięcie co do kolizji zasady prekluzji twierdzeń i dowodów z terminem na wniesienie środka zaskarżenia od nakazu zapłaty.

Pozostaje mieć nadzieję, że praktyka upora się z możliwymi do wyobrażenia — a także jeszcze niedostrzeżonymi — problemami związanymi z postępowaniem odrębnym z udziałem konsumentów. W pełni zgadzając się z T. Zembruskim, podkreślić należy także możliwość pojawienia się sporu sądowego między „atypowym” konsumentem, tj. takim, który dysponuje większą wiedzą, zwłaszcza prawniczą, niż przedsiębiorca⁹². Wówczas celowość dodatkowego uprzywilejowania konsumenta — profesjonalisty w procesie jest co najmniej wątpliwa. Problem ten wymaga jednak odrębnego opracowania, gdyż wiąże się z poruszonym już niekiedy w literaturze nadużyciem statusu konsumenta⁹³.

De lege ferenda wydaje się ogółem, że najlepszym rozwiązaniem byłoby wycofanie się ustawodawcy z dokonanej nowelizacji.

⁹⁰ J. Gołaczyński: *Kodeks..., op. cit.*, pkt 2; A. Mendrek: *Postępowanie odrębne..., op. cit.*, s. 418; S. Cieślak: *Opinia..., op. cit.*, s. 15; T. Zembruski: *Dokąd zmierza..., op. cit.*, s. 113 i 120.

⁹¹ J. Gołaczyński: *Kodeks..., op. cit.*, pkt 2; A. Mendrek: *Postępowanie odrębne..., op. cit.*, s. 418; S. Cieślak: *Opinia..., op. cit.*, s. 15; T. Zembruski: *Dokąd zmierza..., op. cit.*, s. 113 i 120.

⁹² Problem wydaje się dostrzegać M. Strus-Wolos: *Postępowanie..., op. cit.*, s. 288–289, zwracając uwagę na dominację w polskiej gospodarce mikroprzedsiębiorców.

⁹³ T. Zembruski: *Dokąd zmierza..., op. cit.*, s. 113; J. Dybiński: *Pojęcie..., op. cit.*, s. 510–511; M. Strus-Wolos: *Postępowanie..., op. cit.*, s. 296–297.

BIBLIOGRAFIA

- Arkuszewska A.: *Charakterystyka umowy dowodowej — zagadnienia wybrane*, Przegląd Prawa i Administracji 2022, t. 128.
- Bednarek M., Mikłaszewicz P.: *Wzorce umów (w:) System prawa prywatnego*, t. 5, *Prawo zobowiązań — część ogólna*, pod red. K. Osajdy, Warszawa 2019.
- Berutowicz W.: *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1984.
- Bujalski M.: *Umowy przedwstępne do umów mających za przedmiot autorskie prawa majątkowe (przenoszących autorskie prawa majątkowe i licencyjnych)*, Kwartalnik Prawa Prywatnego 2022, z. 4.
- Chrapoński D. (w:) *Prawo upadłościowe. Komentarz*, pod red. A.J. Witosza, Warszawa 2021.
- Cieślak S. (w:) *System prawa procesowego cywilnego*, t. II, cz. 3, pod red. S. Cieślaka, Warszawa 2023.
- Cieślak S.: *Opinia Ośrodka Badań, Studiów i Legislacji Krajowej Rady Radców Prawnych w sprawie projektu nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego oraz niektórych powiązanych z nim ustaw (nr druku UD 156)* (<http://obsil.kirp.pl/wp-content/uploads/2021/10/21.09.30-Opinia-OBSiL-druk-UD-156.pdf>; dostęp 13 października 2023 r.).
- Czachórski W., Brzozowski A., Safjan M., Skowrońska-Bocian E.: *Zobowiązania. Zarys wykładu*, Warszawa 2009.
- Denkinger F.: *Der Verbraucherbegriff*, Berlin 2007.
- Derlatka J.: *Postępowanie z udziałem konsumentów — zagadnienia wybrane*, Monitor Prawniczy 2023, nr 8.
- Dolecki H.: *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 2013.
- Dybiński J.: *Pojęcie konsumenta na rynku kapitałowym w prawie polskim i unijnym*, Kwartalnik Prawa Prywatnego 2018, z. 2.
- Dziurda M. (w:) *System prawa procesowego cywilnego*, t. II, cz. 3, pod red. S. Cieślaka, Warszawa 2023.
- Ereciński T.: *O uwarunkowaniach, potrzebie oraz zakresie nowego kodeksu postępowania cywilnego*, Polski Proces Cywilny 2010, nr 1.
- Ereciński T.: *Postępowania odrębne de lege lata i de lege ferenda (w:) Ewolucja postępowania cywilnego wobec przemian politycznych, społecznych i gospodarczych. Materiały konferencyjne Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr Postępowania Cywilnego. Szczecin—Niechorze 28–30.09.2007*, pod red. H. Doleckiego, K. Flagi-Gieruszyńskiej, Warszawa 2009.
- Gołaczyński J.: *Kodeks postępowania cywilnego. Nowelizacja z 9.03.2023. Komentarz. Linia orzecznicza*, Warszawa 2023.
- Górniak K.: *Umowy dowodowe w procesie cywilnym*, Transformacje Prawa Prywatnego 2019, nr 4.

- Górowski J. (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. I, *Komentarz do art. 1–205*, pod red. A. Marciniaka, Warszawa 2019, komentarz do art. 201.
- Gudowski J. (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, t. I i II, pod red. T. Zembrzuskiego, Warszawa 2020.
- Gurgul S.: *Prawo upadłościowe. Komentarz*, Warszawa 2020, komentarz do art. 101.
- Guzewicz A.: *Jurysdykcja szczególna w sprawach odpowiedzialności członków zarządu — uwagi na tle orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości w kontekście art. 5 pkt 1 i 3 rozporządzenia nr 44/2001*, Europejski Przegląd Sądowy 2016, nr 10.
- Jakubecki A.: *Czy potrzebne jest nam postępowanie odrębne w sprawach gospodarczych? (Uwagi na tle projektu ustawy o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego z 13 września 2018 r.)*, Radca Prawny 2018, z. 4.
- Kamieński G. (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, I. Gil, Legalis 2023, komentarz do art. 458¹⁴.
- Krupowicz B.: *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 10 czerwca 2021 r., IV CSKP 55/21 (skarga kasacyjna w sprawach o alimenty z powództwa opozycyjnego)*, Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały 2022, nr 2.
- Kukuryk P.: *Definicje konsumenta w kodeksie cywilnym (obecnym i przyszłym) w kontekście najnowszych unijnych dyrektyw konsumenckich*, Przegląd Prawa Handlowego 2016, nr 5.
- Kunicki I. (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. IA, *Komentarz do art. 1–424*¹², pod red. A. Góry-Błaszczukowskiej, Warszawa 2019, komentarz do art. 202.
- Kunicki I., Broniewicz W., Marciniak A.: *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2020.
- Lapierre J., Jodłowski J., Resich Z., Misiuk-Jodłowska T., Weitz K.: *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2016.
- Łętowska E.: *Europejskie prawo umów konsumenckich*, Warszawa 2004.
- Łętowska E.: *Ochrona niektórych praw konsumentów*, Warszawa 2001.
- Łochowski M. (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. I, *Komentarz do art. 1–458*¹⁶, pod red. T. Szanciły, Warszawa 2023, komentarz do art. 458¹⁴.
- Dziurda M.: *Kodeks postępowania cywilnego. Praktyczny komentarz do nowelizacji z 2023 roku*, Warszawa 2023.
- Machnikowska A. (w:) *System postępowania cywilnego*, t. 6, pod red. A. Machnikowskiej, Warszawa 2022.
- Manowska M.: *Postępowania odrębne w procesie cywilnym*, Warszawa 2012.
- Mendrek A. (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, pod red. P. Ryłskiego, Legalis 2023, komentarz do art. 458¹⁴.

- Mendrek A.: *Postępowanie odrębne z udziałem konsumentów — uwagi w świetle projektowanych zmian Kodeksu postępowania cywilnego*, Monitor Prawniczy 2022, nr 8.
- Mikłaszewicz P. (w.): *Kodeks cywilny. Komentarz*, pod red. K. Osajdy, Legalis 2022, komentarz do art. 22¹.
- Misiurek G. (w.): *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. II, Art. 367–505³⁹, pod red. T. Wiśniewskiego, Warszawa 2021.
- Osajda K.: *Granice statusu konsumenta w prawie cywilnym — perspektywa temporalna oraz kwestia niedokonania czynności prawnej*, Przegląd Sądowy 2022, nr 11–12.
- Osowska-Grzelak M.: *Wzajemna relacja postępowań odrębnych występujących w procesie cywilnym w ujęciu ogólnym — cz. I*, Monitor Prawniczy 2008, nr 13.
- Pajor T. (w.): *Kodeks cywilny. Komentarz. Część ogólna*, pod red. M. Pyziak-Szafnickiej, P. Księżaka, Warszawa 2014.
- Reich N.: *Europäischer Verbraucherrecht. Eine problemorientierte Einführung in das europäische Wirtschaftsrecht*, Baden-Baden 1996.
- Resich Z. (w.): *System prawa procesowego cywilnego*, t. II, pod red. Z. Resicha, Ossolineum 1987.
- Robaczyński W. (w.): *Kodeks cywilny. Komentarz. Część ogólna*, pod red. P. Księżaka, M. Pyziak-Szafnickiej, Warszawa 2014.
- Rydz K.: *Pozycja prawna wspólnika lub akcjonariusza spółki handlowej a status konsumenta. Analiza z uwzględnieniem koncepcji prezentowanych na tle prawa niemieckiego i austriackiego*, Transformacje Prawa Prywatnego 2023, nr 1.
- Rzewuski M.: *Umowa dowodowa w postępowaniu gospodarczym — między teorią a praktyką*, Dyskurs Prawniczy i Administracyjny 2021, nr 1.
- Sadowski J. (w.): *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. I, Część ogólna, cz. 1 (art. 1–55⁴), pod red. J. Gudowskiego, Warszawa 2021.
- Stojek G. (w.): *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. I, Część ogólna (art. 1–125), pod red. M. Frasa, M. Habdas, Warszawa 2018.
- Strus-Wołos M.: *Postępowanie odrębne z udziałem konsumentów — czy potrzebne jest procesowe wzmocnienie ochrony konsumenta?*, Polski Proces Cywilny 2023, nr 2.
- Weitz K.: *Czy nowa kodyfikacja postępowania cywilnego?*, Państwo i Prawo 2007, z. 3.
- Wiśniewski T. (w.): *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Artykuły 367–505³⁹*, pod red. T. Wiśniewskiego, Warszawa 2021.
- Zamojski Ł.: *Postępowanie w sprawach gospodarczych oraz postępowanie uproszczone po zmianach KPC z 9.03.2023 r.*, Monitor Prawniczy 2023, nr 8.

Zembrzuski T.: *Dokąd zmierza ochrona konsumenta w procesie cywilnym?*, Palestra 2023, z. 8.

Słowa kluczowe: proces cywilny, konsument, postępowanie odrębne.

BARTŁOMIEJ KRUPOWICZ

A CONSUMER PARTICIPATION IN SEPARATE PROCEEDINGS: A CRITICAL EXAMINATION

S u m m a r y

The legislative act of 9 March 2023 introduced a novel type of separate proceedings into the legal system: proceedings with consumer. However, this short amendment raises several crucial procedural issues that contribute to the further destabilization of the existing system of separate proceedings within the civil process. The central thesis of the article is that consumer protection does not necessitate the creation of additional separate proceedings. Given the novelty of the proposed regulation, the available legal literature remains limited. Nevertheless, this limitation justifies the author's engagement in a discussion about regarding the rationale behind this new procedural concept.

Notably, the imperative to protect consumers does not inherently require the establishment of distinct proceedings. In this context, the article highlights several fundamental drawbacks of the proceedings with participation of consumers. Furthermore, it suggests solutions – particularly addressing the collision between the previously mentioned separate proceedings with the other existing separate proceedings. Employing a dogmatic approach, the analysis leads to the conclusion that the anticipated collision will not be as severe as initially expected.

The presented article can be — hopefully — useful for legal practitioners as a form of commentary to the new regulation.

Key words: civil process, consumer, separate proceedings.